KNNV VERENIGING VOOR VELDBIOLOGIE

AFDELING EPE-HEERDE

Natuurklanken

JANUARI - FEBRUARI - MAART 2002 NUMMER 1

VERENIGING VOOR VELDBIOLOGIE - K.N.N.V. EPE - HEERDE

NATUURKLANKEN

JANUARI – FEBRUARI – MAART 2002 NUMMER 1

INHOUD

Inhoud	Redactie	1
Voorwoord	Redactie	2
Stuurpraat	Bestuur	3
Programma	Bestuur/redactie	4
Programma werkgroepen	Werkgroepen/redactie	5
Plannen voor Natuursignaal	Margriet Maan	7
Uitnodiging en agenda jaarvergadering	Margriet Maan	8
Jaarverslag 2001	Margriet Maan	9
Jaarverslagen werkgroepen	Werkgroepen	12
Natuursignaal	Bestuur	16
Project "De Bonenburg"	Bauke Terpstra	16
Voorjaarskamp Nismes	Gerard Plat	17
Groen (gedicht)	Els Koopmans-Grommé	20
Verslag Insectenexcursie 't Harde	Jan Kuijper	21
Advertenties	Sponsors	22
Wetenswaardigheden voor de jeugd	Oeti Slot-Batteram	24
Verslag cursus motorkettingzagen	Erik Boeve	26
Veldcursus Eekhoornmonitoring	Bestuur	26
Rododendroncicade	Els Koopmans-Grommé	27
Grote zweefvlieg op vlinderstruik	Els Koopmans-Grommé	27
Verslag Vertegenwoordigende vergadering	Lous Heine	28
Groenpraat 3	Henk Menke	29
Werkgroep Geologie en Landschap	Dik Koopmans	31
Subtropisch w.c.-verhaal	Els Koopmans-Grommé	31
De Maanvaren op de Noord-Veluwe	Egbert de Boer	32
Bijzondere plantenvondsten in 2000 en 2001	Egbert de Boer	33
Waargenomen	Agnès Herweijer-Smit	36

We heten als nieuwe leden van onze afdeling hartelijk welkom:

De heer J. Hanegraaf
Bastertkamp 33,
8014 EB Zwolle

De heer en Mevrouw R. en A. Gerrits,
Torenweg 13,
8161 AT Epe.

De heer G. Luhoff
Haneweg 1
8181 RZ Heerde

De uiterste inzenddatum voor kopij is
10 maart 2002

VOORWOORD

De dagen zijn overduidelijk aan het lengen en dat betekent dat het nieuwe jaar al een klein beetje oud aan het worden is. Toch wil ook de redactie, beter laat dan nooit, u allemaal een heel gezond en gelukkig en vreugdevol 2002 toewensen. Wat zou een mild, wolkeloos voorjaar heerlijk zijn, gevolgd door een zonnige zomer met voldoende regen ('s nachts bijvoorbeeld) om bos- en heidebranden geen kans te geven. Dat is dus wat wij u – en ons ook – als extraatje toewensen.

Verder wijst dit blad zichzelf feitelijk; u kunt het zonder begeleiding doornemen.
Ofschoon... het lijstje dat onderaan deze pagina staat mag misschien wel enige toelichting hebben.
Er kwam een verzoek van de insectenwerkgroep aan ons allemaal om de eerste waarnemingen van alle vlindersoorten te noteren. U kunt dat dus doen op bedoeld onderstaand lijstje, en als u het vervelend vindt om te zijner tijd in deze Natuurklanken te knippen schrijft u het, als alles binnen is, op een eigen papiertje over. Dat kan toch geen bezwaar zijn.

We hadden deze Natuurklanken liever een week eerder laten verschijnen, maar het is ons niet gelukt. Te veel virussen in ons milieu – waarom richten we daar geen werkgroep voor op?!

Desalniettemin hopen wij dat u iets op kunt steken uit de door ons gemaakte selectie en dat u er plezier aan beleeft, want daarvoor zijn wij tenslotte

uw redactie.

Op 29 december van het vorig jaar is
de Heer Joh Bouchette 100 jaar geworden.
Hij is al vele, vele jaren lid van onze afdeling en heeft zich altijd nauw betrokken getoond bij ons reilen en zeilen. Zijn inzet bij diverse activiteiten zullen velen zich nog herinneren, zijn belangstelling en medewerking op elk denkbaar gebied is niet alleen bewonderenswaardig maar minstens net zo benijdenswaardig.
Het bestuur heeft hem namens ons allemaal, dus ook namens u, gefeliciteerd en de gelukwensen vergezeld doen gaan van een plant.
De Heer Bouchette heeft ons gevraagd u zijn dank daarvoor over te brengen, wat wij hierbij dus doen.
We hopen dat hij nog een hele tijd die heel bijzondere medebewoner van ons dorp mag blijven. Velen van ons zijn met recht trots en blij hem in de vrienden of kennissenkring te hebben.

Eerste vlinderwaarnemingen

Overwinteraars:	**datum**	**plaats**	**aantal**
Citroenvlinder			
Kleine vos			
Dagpauwoog			
Gehakkelde aurelia			
Trekvlinders:	**datum**	**plaats**	**aantal**
Distelvlinder			
Atalanta			
Gammauiltje			

Graag sturen naar de Insectenwerkgroep, p.a. Bongerdplein 1, 8162 AW Epe.

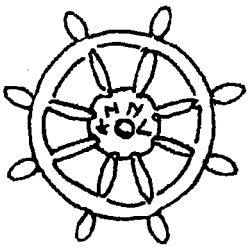

STUURPRAAT

Het bestuur wenst alle leden, voorzover wij het elkaar niet al wensten, een heel gezond, actief en op KNNV-gebied vruchtbaar jaar toe. Dat we maar mooie vondsten zullen doen en genieten van alles wat de natuur ons biedt. (Wandelen in de regen heeft ook zijn bekoring.)

Dit zal dan het jaar worden van de inventarisatie van de Bonenburg, hopelijk niet weer met zo'n droevige onderbreking als in 2001.

Bestuurlijk zal er wel wat veranderen, aangezien uw voorzitter van het voorzitterschap overgaat naar een wat minder drukke functie in het bestuur. We hopen dat iemand zich voor het voorzitterschap wil inzetten. Het is erg leuk werk, alleen is het tijd dat na ruim tien jaar iemand anders zich eens bereid verklaart om onze afdeling te stimuleren. Een ruime inwerkperiode is natuurlijk gegarandeerd.

Nu een onderwerp dat de hele toekomst van de KNNV aangaat en waarvan wij in het hoofdbestuur (op instigatie van Hans Grotenhuis, Deventer) alle leden vragen hierover na te denken, en dan - liefst schriftelijk – te reageren (bij Marianne Faber) vóór 26 januari, de datum waarop dat onderwerp in de beleidsraad komt. Het gaat hierom:

Willen we als servet of als tafellaken verder, anders gezegd: hoe groot of hoe klein willen wij worden? Enerzijds is er de wens tot grotere diepgang met misschien minder- maar wel actieve leden. Anderzijds is er onvoldoende ledenaanwas om de financiële gevolgen van een meer professionele organisatie blijvend te kunnen dragen. Het aantal leden is mede bepalend voor de financiële mogelijkheden van de vereniging. Het gaat dus om de volgende keuze:

1. Alle thans aanwezige voorzieningen en diensten op het huidige peil handhaven (of uitbreiden), dan moeten we groeien. We moeten concurreren met andere verenigingen om voldoende leden te werven en te behouden voor de financiering van het pakket diensten.
2. Onze eigen unieke KNNV-identiteit handhaven en uitbreiden, dan blijven we klein en zullen waarschijnlijk nog kleiner worden. We zullen moeten snijden in het voorzieningenniveau en dat zal pijn doen. We hoeven dan niet te concurreren.

Misschien zijn er nog meer opties die u bedenken kunt. Horen we van u?

Kijkt u nog even op de sponsorpagina? Voor wat hoort wat.

Tot de tweede Natuurklanken van 2002:
uw bestuur.

Bericht

Zaterdag, 25 mei 2002 komen leden van de KNNV afd. Amsterdam bij ons op bezoek!
Ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van deze afdeling hebben wij hun, op de feestelijke receptie, een dagje Epe aangeboden. Ze komen met een bus hierheen en hopen natuurlijk om samen te genieten van het schoons dat Epe en omgeving te bieden heeft.
We stellen het zeer op prijs wanneer veel van onze leden deze dag of een deel ervan zullen meemaken. Het programma wordt in Natuurklanken nummer 2 gepubliceerd.

Zet meteen de datum in uw nieuwe agenda alstublieft!

Bestuur.

VAN DE PENNINGMEESTER

U vindt in deze Natuurklanken ook de acceptgiro voor het overmaken van de contributie voor het jaar 2002.

Verder een opgave van de prijs in Euro's voor de diverse uitgaven van onze afdeling:
Rapport Klooster Hulsbergen: € 4,- ; Plant en dier op uw pad: € 1,50; Tussen heuvels en rivier (nog maar beperkt aanwezig) € 4,50.
Niet-leden betalen voor het bijwonen van een (dia)lezing € 2,- .

VOOR UW AGENDA

PROGRAMMA

VAN WANDELINGEN, EXCURSIES, LEZINGEN, ENZ.

NOTA BENE!! **VOOR ELKE EXCURSIE GELDT VOOROPGAVE TOT UITERLIJK TWEE DAGEN VOORDAT DIE PLAATSVINDT.**
U hoeft zich daar uiteraard niet aan te houden, maar dan loopt U wel de kans dat U, als het moment daar is, alleen op de verzamelplaats staat, omdat wij bij niet voldoende deelname een excursie annuleren. Mensen die zich wèl hadden opgegeven, krijgen hier tijdig bericht van.
Mocht U voor Uw opgave gebruik moeten maken van voice mail, vergeet U dan niet Uw telefoonnummer in te spreken, zodat het geen problemen kan opleveren U terug te bellen.
Tenzij anders vermeld kunt U voor inlichtingen en opgave altijd terecht bij
Marianne Faber 0578 - 627167, of
Lous Heine 0578 - 576628, of
of bij degene die de desbetreffende excursie leidt.

zondag
19 januari

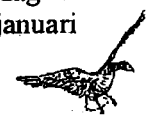

GANZENEXCURSIE OOSTERWOLDERPOLDER o.l.v. Rudi Heideveld en Wim van Waveren Hogervorst. Dit is een onderdeel van het programma van de Vogelwerkgroep maar geldt ook als algemene excursie.
Vertrek 07.30 uur VVV Epe

Donderdag
MIDDAG
24 januari

DIALEZING OVER IJSLAND DOOR GERARD PLAT
Gerard heeft zijn vakantie doorgebracht in dit fascinerende land en wil ons ervan laten meegenieten door er aan de hand van zijn dia's over te vertellen.
Hoewel de naam IJsland een beeld oproept van een ijzig, onherbergzaam, vrijwel onbewoond land, zult u zien dat er net als in de hogere Alpengebieden toch altijd pioniers zijn die op de meest onverwachte plaatsen hun bloemenpracht tonen. Er zijn prachtige rotsformaties, waar vogels nestelen en de soms nog warme vulkaanhellingen zijn op zich een belevenis.
In twee uur zult u hoogstens een kleine indruk kunnen krijgen van dit boeiende land.
Aanvang 14.30 uur – einde ± 16.30 uur.
Plaats: Eper Gemeentewoning, Stationsstraat 25, Epe.

Donderdag
14 februari

FEEST VAN HENK MENKE.
Henk Menke wil met de leden van de afdeling Epe/Heerde van de KNNV gedenken dat hij 50 jaar lid is van onze vereniging. Omdat hij ons zo vaak heeft laten meegenieten van zijn reizen door Frankrijk en zijn vondsten daar, wil hij een Franse avond organiseren met muziek en een hapje en een drankje. De avond wordt hem aangeboden door onze afdeling. Het feest begint om 20.00 uur in de Jenaplanschool.
In verband met de inkopen voor het feest is *SCHRIFTELIJKE* opgave verplicht: tot uiterlijk 7 februari a.s. bij Marianne Faber, Officiersweg 127, 8162 NR Epe.

Donderdag
28 februari

JAARVERGADERING IN DE EPERGEMEENTEWONING
We hopen dat u allen daar aanwezig kunt zijn, want op de jaarvergadering komt het reilen en zeilen van de vereniging aan het licht en worden er afspraken gemaakt en besluiten genomen, die u anders pas veel later leest in het volgende tijdschrift.
Na het huishoudelijke gedeelte zal Marianne Faber iets van haar stenenverzameling laten zien. Het gaat hierbij niet in de eerste plaats om de vindplaats en de namen, maar om wat zij met de stenen doet: op verschillende manieren bewerkt zij haar vondsten en het resultaat daarvan is vaak verbluffend.
Ze zal ook iets vertellen over haar werkwijze. Boeiend om zo met alles wat er in de natuur te vinden is om te gaan.
De avond begint om 20.00 uur

donderdag
14 maart

LEZING VAN CHRIS SCHENK
Nadere bijzonderheden in het volgende nummer.

Siberia,
Nieuwe land – Fleuvland.

zaterdag 30 maart	**NATUURONTWIKKELINGSPROJECT NABIJ ENGELSE WERK (HATTEM) o.l.v. Rudie Heideveld.** Steltlopers, eenden, ganzen, roofvogels. Een excursie van de Vogelwerkgroep, waarbij ook u welkom bent. Vertrek 7.00 uur VVV Epe.
zaterdag 13 april	**EXCURSIE NAAR EEN ARBORETUM** Deze excursie gaat uit van de Plantenwerkgroep, maar ook mensen die niet tot die groep horen zijn welkom. Er moet voor eigen vervoer gezorgd worden. Voorstel Schovenhorst in Putten of Von Gimborn in Doorn. Verzamelen om 09.30 uur in Epe aan de Klimtuin, bij de supermarkt.

Vozovar

Programma's van de werkgroepen

woensdag 9 januari	**Werkgroepavond.** Braakballen pluizen van Kerkuilen afkomstig van locaties uit de gemeenten Epe en Heerde o.l.v. Frans Bosch Inlichtingen en opgave bij Frans Bosch.
zaterdag 19 januari t/m zondag 27 januari	**Roofvogelwintertelling** in de gemeenten Epe en Heerde. Tellers worden in groepjes ingedeeld en tellen elk een eigen deel van ons werkgebied. Inlichtingen en opgave voor deelname bij Gert Prins
zondag 19 januari	**Ganzenexcursie Oosterwolderpolder o.l.v. Rudi Heideveld en Wim van Waveren Hogervorst.** (tevens algemene excursie) Vertrek 07.30 uur VVV Epe
donderdag 21 februari	**Werkgroepavond** met afstemming inventarisatieprojecten en oriëntatie op mogelijke najaarsreis (Falsterbo o.i.d.) Eper Gemeentewoning, Huiskamer, 20.00 uur
Medio februri - maart	**Paddenoverzetactie** Koekenbergweg in Epe o.l.v. GerritJan van Dijk. Inlichtingen en opgave voor deelname bij GerritJan.
zaterdag 30 maart	**Natuurontwikkeingsproject nabij Engelse werk (Hattem) o.l.v. Rudie Heideveld.** (tevens algemene excursie) Steltlopers, eenden, ganzen, roofvogels. Vertrek 7.00 uur VVV Epe.
maart tot en met augustus	**Diverse vogelinventarisaties** o.a. Kerkuil, Steenuil, Huiszwaluw en Kwartelkoning, alsmede gebiedsinventarisaties Bonenburg (gezamenlijk inventarisatieproject KNNV), Eperholt, Vorchterwaarden (beide gebieden voor het Natuursignaal) en Veesserwaarden. Het landgoed Bonenburg wordt behalve op vogels ook onderzocht op zoogdieren, vissen, amfibieën en reptielen.
donderdag 18 april	**Cursus vogelgeluiden.** Training in het determineren van vogels op het geluid. Eper Gemeentewoning, Brinkzaal, 20.00 uur.
Week 20 t/m 27 april	**Noord-Beveland** met name omgeving **Breskens.** Voorjaarstrek. Inlichtingen via Wim van Waveren Hogervorst.
woensdag 12 juni	**IJsseluiterwaarden**. Avondexcursie, o.a. Kwartelkoning, uilen. Vertrek 21.00 uur bij het Olsterveer. Fietsexcursie!
juni 2002	**Vleermuiskolonies tellen.** Eén kolonie laatvliegers wordt al meerdere jaren geteld. Andere kolonies zijn vaak van plek veranderd en daardoor uit het oog verloren. Voor 2002 lijken er nieuwe mogelijkheden om een telreeks te starten. Inlichtingen Frans Bosch.
Zomerhalfjaar 2002	**Batdetectoronderzoek** op De Bonenburg en andere gebieden. Met de batdetector worden vleermuiswaarnemingen gedaan in het begin van de avond of aan het eind van de nacht. Wanneer het onderzoek plaats vindt hangt onder meer af van de weersomstandigheden. Inlichtingen Frans Bosch.
donderdag 19 september	**Werkgroepavond "Plaatjes en praatjes",** met resultaten van inventarisaties, vakantie-impressies, de plannen voor 2003 enz. Eper Gemeentwoning, Brinkzaal, 20.00 uur.
zaterdag 12 oktober	**Vogeltrek De Duintjes o.l.v. Wim van Waveren Hogervorst.** Vertrek 7.30 uur VVV Epe.
zaterdag 16 tot en met zondag 24 november	**Klapekstertelling**. Ook in 2002 worden de heidevelden van de Noord-Veluwe op de aanwezigheid van Klapeksters onderzocht. Inlichtingen en opgave bij Gert Prins.

donderdag 21 november	**Het verzamelen van vogelgegevens op wetenschappelijke basis**, onder meer in onze directe woonomgeving, door Stef van Rijn, bioloog bij het RIZA (onderzoeksinstituut Rijkswaterstaat). Eper Gemeentewoning, Brinkzaal, 20.00 uur.
zondag 29 december	**Punttransecttelling** en **Stamppottenbuffet.**

Plantenwerkgroep

Voor het natuursignaal gaan we nogmaals het landje van Jonker inventariseren, om zo tot een vergelijking komen.
Het gezamenlijk project van onze afdeling is landgoed Bonenburg in Heerde, eigendom van het Geldersch Landschap.
Voor Staatsbosbeheer gaan we verder met de monitoring in de uiterwaarden van de IJssel.
Uiteraard gaan ook al onze gegevens naar Floron.

Verzamelplaats is, tenzij anders vermeld, in Epe bij de supermarkt aan de Klimtuin of in Heerde bij de Rabobank, 19.00 uur voor de avondexcursies,09.30 uur voor dagexcursies

mandag 28 januari	**Dia's gemaakt door Gerard** tijdens zijn vakantie op IJsland. De nadruk zal vooral liggen op de plantengroei aldaar. Aanvang 20.00 uur, in de Eper Gemeentewoning, de Alkoof.
zaterdag 23 februari	**Mossenexcursie** o.l.v. Ruud Oudega op de Bonenburg in Heerde. Verzamelen 10.00 uur bij de Rabobank in Heerde.
maandag 25 maart	**Korte inleidingen** door eigen leden. Alkoof, Eper Gemeentewoning Aanvang 20.00 uur.
zaterdag 13 april	**Excursie naar een arboretum.** Voorstel Schovenhorst in Putten of Von Gimborn in Doorn. Verzamelen om 09.30 uur in Epe aan de Klimtuin, bij de supermarkt.
maandag 29 april	**Inventarisatie Bonenburg Heerde.** Verzamelen 19.00 uur Rabobank, Heerde.
maandag 6 mei	**Excursie naar het Zalkerbos.** Verzamelen 19.00 uur, Rabo Heerde.
maandag 13 mei	**Inventarisatie Kortebroek,** een terrein van het Geldersch Landschap in Vaassen. Om 19.00 uur verzamelen bij de supermarkt aan de Klimtuin in Epe.
woensdag 22 mei	**Excursie naar de Vreugderijkerwaard bij Wilsum.** Verzamelen om 09.30 uur bij de Rabobank in Heerde.
maandag 27 mei	**Inventarisatie Landje van Jonker, Wisselsche Veen.** Verzamelen om 19.00 uur in Epe.
maandag 3 juni	**Monitoring Welsummerwaarden.** Verzamelen in Heerde.
maandag 10 juni	Inventarisatie km. hok 27-24-52, hier liggen de sprengen van de Middelste Heerderbeek. Verzamelen Rabo Heerde.
maandag 17 juni	**Inventarisatie** km. hok 27-14-45, Leemculeweg Hattem. Verzamelen 19.00 uur Rabo Heerde. Via de Kamperweg rijden we naar de plaats van bestemming.
maandag 24 juni	**Inventariseren** aan de Bovenweg in 't Harde. Km. hok 27-22-52. Verzamelen 19.00 uur Epe en om 19.15 uur aan de Bovenweg op het kruispunt naar "de Nolle".
maandag 1 juli	**Inventariseren** Landje van Jonker Verzamelen om 19.00 uur in Epe.
maandag 8 juli	**Bonenburg Heerde.** Verzamelen om 19.00 uur bij de Rabobank
woensdag 17 juli	**Excursie naar Katerstede**, een uiterwaard van de IJssel bij Welsum. Verzamelen om 9.30 uur bij de Rabo in Heerde.
maandag 12 augustus	**Inventariseren** km hok 27-34-12 Elburgerweg Heerde. Om 19.00 uur verzamelen aan de Sprengenweg bij Mariet.

maandag	Nogmaals naar de Bovenweg in 't Harde.
19 augustus	Verzamelen zie 24 juni.
maandag	**Bonenburg Heerde.**
26 augustus	Verzamelen 19.00 uur bij de Rabobank.
maandag	**Reserve**
2 september	
maandag	**Determinatieavond** in de Alkoof van de Eper Gemeentewoning.
30 september	Aanvang 20.00 uur. Flora en loep meenemen. Ook graag planten meenemen.
maandag	**Wie heeft een idee om deze avond te vullen?**
28 oktober	
maandag	**Een avondje theorie.** We gaan ons bezighouden met botanische termen.
25 november	Egbert en Mariet zullen de avond voorbereiden.
	Alkoof Eper Gemeentewoning, aanvang 20.00 uur.

Voor nader informatie bel Mariet 0578-693024.
In juni ben ik met vakantie; bel dan voor vragen naar Egbert 0578-572292.

Natuurbeschermingscommissie

19 januari	Opschonen Jeneverbesstruiken op locatie te Vaassen.
23 februari	Cursus snoeien fruitbomen; locatie nog niet bekend.
23 maart	Wilgen knotten met de Rotaryclub; locatie nog niet bekend.

Over bovenstaand programma kunnen inlichtingen worden ingewonnen bij:
Bertus Hilberink ☎ 0578 – 572713

Insectenwerkgroep

donderdag	**Werkgroepbijeenkomst bij Els Koopmans, Bongerdplein 1, Epe.**
21 januari	Onderwerp: Nachtvlinders, ingeleid door Hilary Jellema, die daar dank zij haar "lichtval" een heleboel over weet te vertellen! Wil iedereen zo mogelijk zelf boeken met plaatjes van nachtvlinders meebrengen, zodat we te weten komen hoe ze eruit zien. Wij worden bij onze gastvrouw verwacht **om 14.30 uur** en het is voor haar heel prettig als ze weet op hoeveel personen zij moet rekenen. Bel daarom of je wel- of niet komt; dat is wel zo aardig en netjes.
maandag	**Werkgroepbijeenkomst IN DE ALKOOF VAN DE EPER GEMEENTEWONING**
18 februari	Bauke Terpstra laat ons een serie insectendia's zien, die stellig voor meer dan voldoende gesprekstof zullen zorgen. Introducés zijn welkom bij deze bijzondere gelegenheid. **Tijd: 20.00 uur – het is dus een avondbijeenkomst.**
maandag	**Opnieuw een werkgroepavond in de Alkoof van de Eper Gemeentewoning.**
18 maart	Er komen diverse onderwerpen aan de orde, plus nog wat er spontaan te berde zal worden gebracht. En we gaan plannen maken voor het naderend insectenseizoen!! Tijd: 20.00 uur.

NATUURSIGNAAL 2001

De Vogelwerkgroep heeft besloten om voor het volgende Natuursignaal de **Vorchterwaarden** en het **Eperholt** te inventariseren en de resultaten daarvan te vergelijken met eerdere onderzoeken.
De Paddestoelenwerkgroep heeft voor Natuursignaal 2002 de keuze op **Niersen** laten vallen. Oudere gegevens uit het archief van de Heer Sieders vormen prachtig vergelijkingsmateriaal voor de nieuwe inventarisatie.
De Plantenwerkgroep "doet" nogmaals het landje van Jonker in het Wisselsche veen.

De uiterste datum voor inzenden van kopij is
10 maart 2002

Uitnodiging

aan de leden van de KNNV-afdeling Epe/Heerde

Hierbij nodigt het bestuur u uit voor

DE ALGEMENE LEDENVERGADERING

die op

donderdag, 28 februari 2002

in de Eper Gemeentewoning zal worden gehouden.

Aanvang 20.00 uur.

Na de vergadering heeft u de gelegenheid de bijzondere stenencollectie van Marianne Faber te bezichtigen.

De notulen van de vorige Jaarvergadering staan in Natuurklanken 2001 nummer 2 (en dat is de aflevering met de zwijnskop.)

Agenda

1. **Opening.**
2. **Notulen van de algemene vergadering van 22 februari 2001.**
3. **Ingekomen stukken.**
4. **Mededelingen van het bestuur.**
   Vanuit de Beleidsraad wordt de mening van de leden gevraagd over de discussienota:
   De toekomst van de KNNV.....Servet of Tafellaken (zie pagina 3 in "Stuurpraat".)
5. **Verslag secretaris.**
6. **Financiën:**
   - verslag penningmeester over 2001
   - verslag kascommissie
   - begroting 2002
7. **Benoeming nieuwe kascommissie.**
8. **Bestuursvacatures:**
   Marianne Faber is aftredend als voorzitter. Erik Murris is aftredend als tweede secretaris en stelt zich herkiesbaar voor die functie.
   Kandidaten kunnen tot uiterlijk acht dagen voor de vergadering - door vijf leden schriftelijk bij het bestuur worden voorgedragen, met bereidverklaring van het kandidaat-lid, overeenkomstig artikel 8f van de statuten.
   De functie van natuurhistorisch secretaris is nog steeds vacant.
9. **Verkiezing nieuwe bestuursleden.**
10. **Benoeming afgevaardigden naar de Vertegenwoordigde Vergadering.**
11. **Werkgroepen en bibliotheek o.a. over de plannen voor 2002.**
12. **Redactie Natuurklanken.**
13. **Meningen over de activiteiten van het bestuur.**
14. **Suggesties voor het komend seizoen.**
15. **Rondvraag.**
16. **Sluiting.**

KNNV-Jaarverslag 2001 afd. Epe/Heerde

De eerste helft van het jaar wordt vooral in beslag genomen door een wel zeer dramatische gebeurtenis: de MKZ-crisis. Het doden van de gezonde veestapel tot ver in de omtrek, het afmaken van duizenden hobbydieren, de isolatie van al die boerengezinnen, het controleren van het in- en uitgaande verkeer door leger en politie... het zorgt voor zeer veel leed voor mens en dier en een groot gevoel van onbehagen. Alle natuurterreinen worden afgesloten en alle activiteiten opgeschort.

Dat treft ook de reeds gestarte inventarisatie van de oude en de "nieuwe" Bonenburg. Alleen de inventarisatie van de vissen in de Grift en in de slotgracht door Vozovar, de OVB en het Waterschap onder leiding van Harry van Diepen kon nog worden afgerond. Het project Bonenburg wordt doorgeschoven naar het jaar 2002.

Verder wordt het jaar gekenmerkt door aanzetten van de Provincie, onderzoeksbureaus en vele overlegorganen om te komen tot plannen ter ontwikkeling van de "achterblijvende" noordelijke IJsselvallei. Bevaarbaar maken van het Apeldoorns kanaal, grootschalige landbouw, bedrijventerreinen, toerisme.....het moet allemaal kunnen. De jacht op de ruimte gaat beginnen.

Er zijn dit jaar tweeëntwintig algemene activiteiten georganiseerd, waarvan er twee wegens gebrek aan belangstelling niet doorgingen (zie verderop in dit verslag.) Het aantal deelnemers aan de excursies is matig tot minimaal. De lezingen worden over het algemeen goed bezocht.

De huidige bestuurssamenstelling is als volgt:

Marianne Faber	voorzitter
Margriet Maan-Everaars	secretaris
Erik Murris	tweede secretaris
Jan Kuijper	penningmeester
Lous Heine	lid/coördinator afdelingsactiviteiten

Jenny Sondorp neemt definitief afscheid als penningmeester na Jan Kuijper te hebben ingewerkt. Marianne Faber is aftredend als voorzitter en stelt zich voor deze functie niet meer herkiesbaar. Ook Erik Murris is aftredend, maar hij stelt zich herkiesbaar. Er ontstaan dus twee bestuursvacatures in onze afdeling, want de functie van natuurhistorisch secretaris is al langer vacant.

Marianne Faber krijgt de afdelingspluim voor het ontzettend vele werk dat ze de afgelopen jaren voor de afdeling heeft gedaan. Met name de vertegenwoordiging in allerlei overlegorganen en de Beleidsraad van de KNNV heeft haar veel tijd en energie gekost.

Het bestuur heeft vijf maal vergaderd. Belangrijke zaken die aan de orde kwamen:

- Internationaal Jaar van de Vrijwilligers 2001
- Beleidsraad
- 100-jarig bestaan van de KNNV
- Natuursignaal 2001
- Gewestelijke Themadagen
- Voorjaarskamp Nismes
- Advertenties Natuurklanken
- Gemeentelijk kapbeleid
- Programma van lezingen en excursies

Werkgroepen

Voor de activiteiten van de Natuurbeschermingscommissie en de andere werkgroepen verwijzen wij naar de desbetreffende jaarverslagen verderop in dit blad.

Harry van Diepen legt op 1 juni 2001 zijn functie van coördinator van Vozovar neer. Als dank en waardering voor het vele werk voor onze afdeling verricht, krijgt hij namens de Vozovar en het bestuur een afscheidsgeschenk. Gert Prins wordt de nieuwe coördinator.

De NBC draait zelfs met winst. Het boek "Snoeien is groeien" krijgt veel lovende reacties.

Natuurklanken

Er worden **vier** afleveringen gedrukt, samen honderdachtenvijftig pagina's. In de nummers 3 en 4 zijn acht advertenties opgenomen, dankzij de wervingskracht van Marianne Faber en de vrolijke lay-out van Micky Marsman.

De schrijvers van ons huisorgaan zijn steeds wisselende verslaggevers van excursies, reizen, belevenissen en waarnemingen. " Het Wisselsche Veen...." beleeft zijn zestiende aflevering! Een kleine greep uit het gevarieerde aanbod: Nachtvlinders in de tuin (230 soorten!), gevangen met een lichtval. RAVON-excursie naar de vuursalamander. Monitoring paddenstoelen leemkuil Tongeren. Vleermuiskelder.

Adrie Hottinga schrijft een uitgebreid artikel over het wel en wee van de kat-oele in onze omgeving en één over het verdwijnen van de patrijs in ons gebied door verwoesting van zijn biotoop. "Wetenswaardigheden voor de jeugd " is een gouwe–ouwe en Henk Menke opent een nieuwe rubriek Groenpraat, waarin hij aantekeningen maakt bij de plantenwaarnemingen in zijn nabije omgeving.

Paula en Wim Bijlsma voeren de regie over de verspreiding.

Bibliotheek.

De kast is drastisch opgeruimd. Er zijn veel verouderde boeken verkocht op de Natuurmanifestatie. Er is een vacature voor een bibliothecaris, ondanks het feit dat het een prachtig baantje is, waarbij je je eigen werktijden kunt bepalen en rustig drie maanden op vakantie kunt gaan.

Natuurpad.

Het vandalisme valt tegenwoordig mee. De borden zien er perfect uit door de schoonmaakbeurt van onze voorzitter en door de zorg van Peter Albrecht, Annie Libert en Gerrit Hartkamp.

Natuursignaal.

Het eerste Natuursignaal van de KNNV is verschenen. Het is een prachtige uitgave, waarin twee bijdragen van de afdeling Epe/Heerde zijn opgenomen. De Atlas van de Flora van Epe door Egbert de Boer en het rapport Klooster-Hulsbergen. Een enorme beloning voor een ieder die eraan heeft meegewerkt.

Natuurmanifestatie.

Veertien vrijwilligers van onze afdeling hebben een flinke bijdrage geleverd om de manifestatie ter ere van het 100-jarig bestaan tot een succes te maken. Het braakballen pluizen blijkt een fascinerende bezigheid en het merendeel van onze tweedehands boeken zijn voor een zacht prijsje verkocht. We hebben een eigen verzameling van geologische vondsten tentoongesteld en het respectabele aantal van tien fonteinkruiden. De grote waterbakken zijn ons gratis te leen gegeven door het Natuur- en Milieu Educatiecentrum te Apeldoorn.

Platform Duurzame Ontwikkeling Epe, Vaassen, Oene en Emst i.o.

Naast de Fietswerkgroep en de werkgroep Onderdak is er een derde werkgroep actief namelijk Samen anders na MKZ. Enkele leden van onze afdeling controleren samen met Milieuzorg Epe de kapvergunningen voor particulieren en de Gemeentelijke kapplannen. Tevens werkt het bestuur mee aan de definitieve oprichting van het Platform.

Vogelreis Midden-Elbegebied.

De reis is een doorslaand succes en wordt opgenomen in het KNNV- reisprogramma. (Natura van december 2001)

Leden. 36

Het ledental per 1 januari 2002 is honderddrieënvijftig leden, zeven huisgenootleden en één erelid.

Vertegenwoordigingen.

- Commissie Landinrichting Epe en Vaasen West(Marianne Faber)
- Platform Duurzame Ontwikkeling Epe i.o. (Margriet Maan)
- Vereniging Milieuzorg Epe (Marianne Faber en Jan Polman)
- Vereniging Milieuzorg Heerde (Adrie Hottinga)
- Gelderse Milieufederatie (Marianne Faber)
- Overleggroep N.O.Veluwe (Erik Murris)
- De Vlinderstichting (Els Koopmans-Grommé)
- Gewest IJsselstreek van de KNNV (Jan Kuijper)
- Werkgroep Traditioneel Landgebruik (Marianne Faber) Stuurgroep Erik Murris
- Beleidsraad KNNV (Marianne Faber)

Nauwe contacten worden onderhouden met:

- Stichting Het Geldersch Landschap
- Staatsbosbeheer
- Werkgroep Floristiek en Vegetatiekunde
- Gewestelijke KNNV afdelingen
- Dierenbescherming Epe e.o.
- Stichting Das en Boom
- Ravon, Sovon, Floron
- Zoogdiermonitoring
- Marterwerkgroep
- Werkgroep Kerkuilen Nederland

- Werkgroep Roofvogels van Nederland
- Vogeltrekstation (ringgegevens)
- Vogelbescherming Zeist

Wij contribueren aan:

- KMPT
- IJsselacademie
- Stichting Natuur en Milieu
- Vlinderstichting
- Stichting tot Behoud van de Veluwse Sprengen en Beken
- Vereniging Milieuzorg Epe.

Wij zenden onze gegevens naar:

- Floron
- Sovon
- Ravon
- Rijksherbarium
- Mycologische Vereniging Nederland (incidenteel)
- Het Geldersch Landschap (structureel)
- Vlinderstichting
- De Trekvlinderregistratie

Activiteiten in 2001 (zie ook de verslagen van de werkgroepen)

14 januari	Nieuwsjaarswandeling	Marianne Faber
25 januari	Evolutie – dialezing	Hans Steur
10 februari	Naturalis Leiden	Lous Heine
11 maart	Wandeling Tongeren	Marianne Faber
22 maart	Dialezing	Erik van Ommen
21 april	Rond het Naardermeer	Hans Grotenhuis
26 april	Gekroond Wild – dialezing	J. Huttinga
24 april	Voorjaarskamp	
12 mei	Vroege Vogels	Wim van Waveren Hogervorst
17 mei	Plantenruilbeurs	Micky Marsman
10 juni	Vuilstort Emst	Erik Murris
15 augustus	Kasteel Groeneveld Baarn	Lous Heine
9 september	Het Spykerbos Boskamp	Els en Dik Koopmans
15 september	KNNV Natuurfeest Flevostrand	
22 september	Millingerwaard	Egbert de Boer
27 september	Graancirkels – dialezing	Eltjo Haselhoff
6 oktober	Landgoed Oldhorst	Jan Kuijper
25 oktober	Vlinders – dialezing	Harm Werners
4 november	Paddestoelen Natuurpad	Janus en To Crum
22 november	Darwin – lezing	Hans Steur
13 december	Leden voor leden	Dik Koopmans

De dialezing op 25 oktober over Spinnen door de heer J. Fokkema kan wegens ziekte van de spreker niet doorgaan. In zijn plaats spreekt Harm Werners over Vlinders.
De lezing over Graancirkels van Eltjo Haselhoff trekt een bomvolle zaal.
De excursies van 15 augustus en van 9 september gaan door gebrek aan belangstelling niet door.

Vrijwilligers.

Veel dank en waardering voor onze vrijwilligers,

- die zich op velerlei wijze actief inzetten voor de natuur in ons werkgebied en daarvoor een plaats inruimen in hun toch al goed gevulde agenda.
- die de KNNV een plaats bezorgen in de Eper en Heerder gemeenschap
- die onze afdeling boeiend en levendig houden.

Te weten:
De coördinatoren van de werkgroepen en de natuurbeschermingscommissie.
De leden van de werkgroepen met hun inventarisaties en monitoring. En de contacten, die zij onderhouden met andere natuur- en milieuorganisaties; de leden van de NBC voor hun cursussen en het natuurbeheer.
De redactie, de garen-en-nieters en bezorgers van Natuurklanken.

De auteurs en tekenaars van Natuurklanken.
De bibliothecaris.
De excursieleiders, de organisatoren en medewerkers van de Leden voor ledenavond, de Natuurmanifestatie en de Gewestelijke Themadagen.
De organisatoren van het Voorjaarskamp en de Elbe-reis
De natuurpadbeheerders.
En last but not least de schrijvers van Tussen Heuvels en Rivier.

Margriet Maan.

Jaarverslagen werkgroepen:

Plantenwerkgroep:

Aantal leden 18.

Binnenactiviteiten:

29 januari	13 pers.	Met behulp van een knoppentabel takken en knoppen gedetermineerd.
26 februari	10 pers.	Presentaties door eigen leden.
24 maart	10 pers.	Deelgenomen aan flora – parade in het Ecodrome in Zwolle. Een initiatief van de Ysselacademie.
24 september	9 pers.	Determinatieavond.
29 oktober	12 pers.	Inleiding door Henk over het landje van Jonker, met dia's.
26 november	11 pers.	Dia-avond over orchideeen door Els en Dik Koopmans.

Buitenactiviteiten:

Door de MKZ-crisis hebben we het originele programma moeten aanpassen. Het project Bonenburg is doorgeschoven naar 2002.
Inventarisatie- en monitorgegevens worden gestuurd naar Floron, Staatsbosbeheer en Het Geldersch Landschap.

7 mei	7 pers.	Inventarisatie van de oudste begraafplaats in Heerde. Een schraal terrein met o.a.Gewone veldbies, Klein tasjeskruid en Knolboterbloem.
14 mei	7 pers.	Excursie naar de heemtuin in Hattem,aan de voet van de oude stadsmuur. Er stond veel in bloei: Gulden sleutelbloem, Knikkend vogelmelk, Adderwortel, Daslook om maar een paar te noemen. Boksdoorn was opvallend aanwezig, groeiend vanuit de stadsmuur.
21 mei	5 pers.	Inventarisatie Kamperweg Heerde vanaf afslag Heerderstrand tot en met de A50 op- en afritten. Belangrijkste vondsten waren: Hondsviooltje, Mannetjesereprijs, Tandjesgras, Brede wespenorchis, Stekelbrem, Kruipwilg en Hertshoornweegbree.
28 mei	7 pers.	Rondje Heerderstrand, een inventarisatie. Droog en schraal terrein, we vonden dan ook de volgende soorten: Eenjarige hardbloem, Rode schijnspurrie, Dwergviltkruid en Vogelpootje. In de berm van de Kolthoornseweg, bij de tunnel onder de A50, vonden we Deens lepelblad. Dit is evenals de Hertshoornweegbree een plantje uit de kustgebieden, maar tegenwoordig ook algemeen langs de autosnelwegen.
11 juni	5 pers.	Inventarisatie op de Ossenberg, Heerde. Slangekruid gevonden.
18 juni	4 pers.	Monitoring Welsummerwaarden.
25 juni	3 pers.	Inventarisatie Zwolse bos, voormalig waterwingebied voor Zwolle met het nu droogstaande waterwinkanaal het "Kret".
2 juli	9 pers.	Inventarisatie en monitoring Vorchterwaarden met o.a. Platte rus, Sikkelklaver, Poelruit, Kleine ruit (1 x) en Karwijvarkenskervel.
9 juli	5 pers.	Inventarisatie en monitoring Welsummerwaarden. Een mooi terrein, deze tijd van het jaar erg veel in bloei. Grote groepen Poelruit en Moerasandoorn. Ook Zwanebloem, Pijptorkruid, Valse voszegge en Slijkgroen.
25 juli	6 pers.	Excursie naar de Bonenburg in Heerde, samen met de Insectenwerkgroep. Hilary had de avond tevoren haar vlinderlamp neergezet. Dankzij het mooie weer gaf dat een leuke opbrengst aan nachtvlinders.
8 augustus	5 pers.	Nogmaals samen met de insectenwerkgroep naar de Bonenburg. Het weer werkte deze keer niet mee, gelukkig bleef het wel droog, maar het waaide eigenlijk te hard voor de vlinders. Wel zagen we een Weidebeekjuffer en veel Bonte zandoogjes. In de vijver groeide Ongelijkbladig fonteinkruid.

13 augustus	9 pers.	Inventarisatie km. hok naast de afslag van de A50 richting Hattem. Bosgedeelte was nog niet bezocht. Er waren al mooie paddenstoelen waaronder Cantharel. Wat betreft de planten zijn de bermen en het gebied rond de carpoolplaats het fraaist, met o.a. Grijskruid, Kleine leeuwentand, Liggende klaver en Bleekgele droogbloem.
20 augustus	4 pers.	Welsummerwaarden. Er werd een IJsvogel gezien. Meest opmerkelijke planten waren deze keer de Aardbeiklaver en de Doornappel.
27 augustus	9 pers.	Zwolse bos, km. hok 27-24-45. Ook hier staan veel paddenstoelen, vooral de Cantharel valt op. In dit hok liggen 3 poelen. De middelste en tevens fraaiste poel staat bekend onder de naam "schapengat". Van oudsher is dit een stuk natte heide. Een jaar of 6 geleden is hier gekapt en de grond afgeplagd. Na een paar natte zomers stond er nu water in het diepste deel en er is veel Dophei, Kleine zonnedauw en Moeraswolfsklauw opgekomen. De meest westelijke poel wordt "paddenpoel" genoemd. Een jaar of tien geleden waren er inderdaad veel padden en kikkers. Er was een mooie vegetatie met heel veel Pinksterbloemen en Gele lis. Helaas is daar nu weinig van terug te vinden. De bomen hebben de overhand gekregen en ik ben bang dat een deel gewoon is dichtgegooid. (Het maakt deel uit van een camping.)

Mariet van Gelder.

Natuurbeschermingscomissie (NBC) seizoen 2000/2001

De NBC is vanaf september 2000 vijf keer in vergadering bijeengeweest. In december zal dit jaar nog een laatste vergadering plaatshebben. De volgende punten kwamen o.a. aan de orde:

1. Organisatie cursus snoeien hoogstamfruitbomen.
2. Organisatie cursus motorkettingzagen.
3. Aanvulling snoeimap.
4. Aanscherping veiligheidsregels in verband met de Arbowetgeving.
5. Bespreking verdere programma 2000/2001.

- Op 18 november 2000 was er een herhalingscursus snoeien hoogstamfruitbomen aan de Kanaaldijk in Wapenveld. De animo hiervoor was gering. Slechts **vier** personen hadden zich aangemeld. Er zal voorlopig geen nieuwe herhalingscursus worden gegeven.
- Op 16 december werden er in samenwerking met de vogelwerkgroep fruitbomen gesnoeid bij de heer Mandersvloot in Wissel. Aantal deelnemers **elf.**
- Op 20 januari 2001 was er een cursus snoeien hoogstamfruitbomen aan de Griftdijk 3 en 7 te Heerde. De belangstelling hiervoor was bevredigend. Aantal deelnemers **tien.**
- Op 24 februari kon de cursus snoeien fruitbomen aan de Kanaalweg te Vaassen vanwege de MKZ niet doorgaan.
- Op 17 maart ging het wilgenknotten aan de Evergunnedijk te Heerde samen met de Rotary wel door. Aantal deelnemers van de Rotay **tien.**
- Op 27 oktober jl. startte de NBC het seizoen met de geplande cursus motorkettingzagen bij Adrie Hottinga. Hiervoor hadden zich **vijftien** cursisten opgegeven. Cursusleider was Richard Pastoors.

  Hoewel oorspronkelijk gepland was ook nog daadwerkelijk buiten met de motorzagen te oefenen, ging het laatste helaas wegens tijdgebrek niet door. Met cursusleider en cursisten is afgesproken dat op 22 december a.s. nog een praktijkdag zal volgen. Het opschonen van het jeneverbessenterrein te Vaassen komt dan te vervallen.
- Op 24 november a.s. worden er hoogstamfruitbomen gesnoeid in Oene aan de Middenbeekse Allee.
- Op 19 januari en 23 februari zal er bij voldoende belangstelling weer een cursus snoeien hoogstamfruitbomen worden gegeven.
- Op 23 maart worden er ten slotte wilgen geknot met de Rotary.

Andere activiteiten: Erik Boeve heeft 10 januari 2001 een arbocursus van het SLG bezocht. Adrie en Rudie hebben een cursus leibomen snoeien bijgewoond. Erik en Bertus hebben op 3 november 2001 deelgenomen aan de werk- en excursiedag te Zelhem, mede georganiseerd door het SLG.

Het aantal vrijwilligers is nog steeds aan de lage kant. Nieuwe vrijwilligers die een keer in de maand van oktober tot en met maart graag eens de handen uit de mouwen willen steken, zijn van harte welkom.

Bertus Hilberink

Jaarverslag Vozozvar

Het jaar 2001 startte in januari met een nieuwe activiteit, namelijk een roofvogelwintertelling in het buitengebied van Epe-Heerde. De waarnemingen waren boven verwachting en de reacties van de deelnemers zo enthousiast dat deze telling ook in januari 2002 wordt gehouden.
Daarna stond een ganzenexcursie naar Friesland op het programma.
Op 8 februari zijn op een werkgroepavond afspraken gemaakt over de voorgenomen inventarisaties van het landgoed Bonenburg en de Vorchterwaarden. Hoewel het nog vroeg in het "voorjaar" was, had iedereen zin om broedvogels te gaan tellen.
De uilenexcursie van 14 februari was gericht op Bosuilen, maar leverde helaas niets op.
Op 17 februari is het paddenscherm aan de Koekenbergweg opgezet. Voor het eerst in jaren is bijgehouden welke soorten en aantallen zijn overgezet. Al na enkele dagen waren twee van de vier paddenverkeersborden gestolen. Dankzij een gift van iemand die anoniem wil blijven, konden deze snel vervangen worden door nieuwe borden.
In het kader van het KNNV-brede onderzoek van Bonenburg is op 22 maart een vissenonderzoek gehouden onder leiding van twee medewerkers van de Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij. Het onderzoek, gefinancierd door het Waterschap Veluwe, leverde naast wat algemene soorten, ook voor de Grift karakteristieke soorten op als Winde en Riviergrondel.
Daags na dit onderzoek werden alle bos- en natuurgebieden, zelfs landgoed Bonenburg - wat toch meer een park is - vanwege de MKZ-crisis verboden gebied.

Wat een raar gevoel was dat, toen plots de gehele Koekenbergweg voor het verkeer werd afgesloten en ook aan de paddenoverzetactie een einde kwam. 's Avonds...., doodstil, motregen, geen verkeer, de padden konden voor het eerste in jaren zonder risico de weg oversteken en van tellen was geen sprake meer.... Vogels kijken in Nederland was er inmiddels ook niet meer bij.
De inventarisaties van Bonenburg en de Vorchter-waarden zijn stop gezet. Een veldseizoen ging grotendeels verloren.
Op 12 april stond een werkgroepavond in het teken van de vogelgeluiden van Wim Rougoor, waarvoor aardig wat belangstelling was. Zo'n activiteit binnenshuis kwam nu mooi uit.
De traditionele vroege vogelexcursie op 12 mei naar het Kievitsveld ging niet door vanwege de MKZ.

Van 23 tot en met 27 mei was er net als in 2001 een Elbe-reis naar Pevestorf, op gedegen wijze georganiseerd door Harry van Diepen. De verscheidenheid aan waargenomen planten en diersoorten was zo mogelijk groter dan in 2001, terwijl sommige vogels zich veel beter of in grotere aantallen hebben laten zien, onder meer Visarend, Zeearend, Zwarte Ooievaar en Sperwergrasmus. Aan amfibieën werden onder meer Boomkikker, Roodbuikpad en Knoflookpad gehoord en/of gezien.

Nadat in de loop van de zomer de bos- en natuurgebieden weer werden vrijgegeven en de MKZ bedwongen werd, zijn enkele leden er toch nog in geslaagd hun onderzoek voort te zetten.
Op landgoed Bonenburg heeft Frans Bosch met een nieuw aangeschafte bat-detector al een goed beeld van de vleermuizenpopulatie kunnen verkrijgen. De broedresultaten van de Kerkuilen werden gevolgd, de nesten van de Huiszwaluwen geteld en in de nachtelijke uurtjes werden ook de Kwartelkoningen langs de IJssel in kaart gebracht.
Adrie Hottinga is productief geweest met het uitwerken van gegevens over Steenuil en Patrijs waarover gepubliceerd is in Natuurklanken. Een door hem zelf geschreven brochure over de Ooievaar (broedend in de Vorchterwaarden) werd door inwoners van het gebied Veessen/Vorchten met enthousiasme ontvangen.

De algemene coördinatie van de VoZoVAR werd per september 2001 overgedragen van Harry van Diepen naar ondergetekende, waarbij de taakverdeling over diverse werkgroepleden ten aanzien van de verschillende taxa en inventarisatieprojecten grotendeels gehandhaafd werd.
Gedurende vele jaren heeft Harry enthousiast de activiteiten van de VoZoVAR uitgedragen en gecoordineerd. Als blijk van dank is het gloednieuwe boek "Raptors of the World" het afscheidscadeau geworden namens werkgroepleden en bestuur.

Het programma van de werkgroepavond van 14 september was zeer goed gevuld, onder meer met dia's en andere bijdragen van leden, de opkomst was zeer groot.
Op zaterdag 29 september is bij Stokkum vogeltrek geteld in het kader van de Bird Watch 2001 van Bird Life. Er was een behoorlijke trek van Graspiepers en Atalanta's.

Ook op 7 en 13 oktober is er bij Gortel vogeltrek geteld, de resultaten waren wat minder spectaculair dan in het najaar van 2001 (maar dat kan gebeuren).
Op 20 oktober is onder leiding van Wim van Waveren Hogervorst naar de vogeltrek bij De Duintjes gekeken, altijd weer een succes.
In het najaar is nog met life-traps getracht muizen te vangen op Bonenburg, de resultaten bleven helaas wat achter bij de verwachtingen.
Op 15 november is 's avonds uitgebreid ingegaan op de stand van zaken van tellingen en inventarisaties.

Voor 2002 staan de vogelinventarisaties gepland van de Bonenburg en de Vorchterwaarden alsmede het Eperholt en de Veesserwaarden.
Van de Vorchterwaarden en het Eperholt zijn ook historische gegevens aanwezig, zodat deze projecten een bijdrage kunnen leveren aan "Natuursignaal".
Uiteraard wordt het onderzoek aan zoogdieren op Bonenburg voortgezet alsmede dat aan de vissen, amfibieën en reptielen. Ook de Steenuil gaat wat meer aandacht krijgen.
Op de werkgroepavond is ook gesproken over het opzetten van een waarnemingenarchief, een nadere uitwerking volgt nog.

In de tweede helft van november is een Klapekster-telling uitgevoerd op heidevelden binnen en buiten ons werkgebied. Ondanks het sombere weer zijn toch meer dan twintig territoria in beeld gebracht.

Op het moment van het schrijven van dit verslag ligt alleen de PTT-telling met stamppottenbuffet nog in het verschiet. Rudie Heideveld heeft al een reservering gemaakt en het aantal deelnemers lijkt de verwachtingen te gaan overtreffen.

Gert A.H. Prins, coördinator VoZoVAR
Epe, 10 december 2001

Jaarverslag Insectenwerkgroep

Aantal leden: 18 (van wie er in de loop van het jaar twee afgingen, maar ook weer twee bij kwamen.)
Bijeenkomsten:
Huiskamermiddagen op 15 januari, 19 januari, 20 oktober en 10 december.
Gastvrouwen: Agnès Herweijer en Els Koopmans.
Excursies: op 10 mei, 14 juni, 5 juli, 25 juli en 26 augustus (vooral deze laatste onder leiding van Robert Ketelaar voor libellen van De Vlinderstichting was een groot succes.)
Op 30 augustus werden overdag bij Hilary Jellema de nachtvlinders bekeken die in haar lichtval terechtgekomen waren.

Er werd een bescheiden begin gemaakt met de inventarisatie van De Bonenburg, maar zowel het weer als de MKZ-crisis gooiden roet in het eten.

Voor vlinders en libellen werden **monitoringroutes** gelopen, en wel de volgenden:
Dagvlinders:

1. Oude spoorbaan Heerde/Epe en enkele Heerderbermen (Hilary met hulp van Mariet).
2. Wisselsche veen (Mia Leurs met hulp van o.a. Cintia en Els.)
3. Kievitsveld Emst (Bertus Hilberink met hulp van Jan Polman.)
4. Terrein bij Wenumse Watermolen, Wenum/Wissel (Cintia Wedemeijer).
5. Renderklippen Heerde, soortgerichte route voor het Heideblauwtje (Ep de Haan.)

Libellen:

1. Weidebeekjuffer – Kanaal Heerde (Hilary Jellema.)
2. Kloosterbos, Wapenveld (Etienne van Dissel.)

Verder werden veel vlinders en enkele libellen en andere insecten op aparte formulieren genoteerd door leden en niet-leden. Alle gegevens werden doorgestuurd naar **De Vlinderstichting** in Wageningen, en de **Trekvlinderregistratie** in Amsterdam.

Rest nog te vermelden dat er een rondzendmap circuleert in de werkgroep en zowel aan de Landelijke Vlinderdag als de Landelijke Contactdag door enkele leden werd deelgenomen.

De zorg voor programma en convocaties berustte bij Bertus Hilberink en Etienne van Dissel. Algemene leiding had Els Koopmans, die ook dit verslag bij elkaar sprokkelde.

NATUURSIGNAAL 2001

En daar ligt het dan, het eerste Natuursignaal! Uitgebracht ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de KNNV.
Het kernteam Natuursignaal, bestaande uit Marcel Vossestein, Ben van Muijen, Peter Veen, Dik Vonk, Willem Jan Drok, Marc Schmitz en Wim Haver, heeft keihard gewerkt aan deze uitgave. In een begeleidend schrijven geven zij de volgende toelichting.
Het Natuursignaal geeft weer waar onze vereniging bij uitstek sterk in is: het gedurende meerdere jaren uitvoeren van brede, vlakdekkende natuurinventarisaties in een bepaald gebied teneinde de samenhang tussen het voorkomen van planten en dieren vast te leggen.
Met dit Natuursignaal wil de KNNV zich presenteren als een organisatie met een groot potentieel aan deskundigen met een veelzijdige soortenkennis. Wij kunnen een bijdrage leveren aan het vergroten van de specifieke natuurkennis, die nodig is voor het behouden en beheren van natuurlijke waarden in Nederland.
Deze kennis kan breed worden ingezet, want de komende jaren is ze nodig omdat de Flora- en Faunawet en de vigerende Europese regelgeving (Habitat- en Vogelrichtlijn) actuele kennis van natuurwaarden vereisen van overheden en projectontwikkelaars.

Het kernteam wil proberen de stand van zaken van natuurinventarisaties in de toekomst bij te houden. Op deze wijze kan de serie Natuursignalen ook groeien en kunnen doelgerichte evaluaties van de ontwikkeling van de natuur in geïnventariseerde gebieden worden opgenomen. Stuur daarom ook in de toekomst uw rapporten in tweevoud naar het KNNV- kantoor Oudegracht 237, 3501 DH Utrecht.

In de Natuurbalans 2001 van het RIVM staat, dat de voor- of achteruitgang van de natuurkwaliteit niet goed aantoonbaar is, omdat er geen getalsmatige vergelijking mogelijk is van oude en recente gegevens. We stellen u daarom voor om op zoek te gaan naar gebiedsgerichte inventarisaties van meer dan vijf jaar oud en deze opnieuw te herhalen. Zo kan een vergelijking worden gemaakt tussen de situatie van vroeger en nu. De terreinen hoeven geen natuurterreinen te zijn en er mag best wat veranderd zijn. Als de oorzaak bekend is, kan dit heel interessant zijn.

Tot zover de toelichting van het kernteam.
Voor mensen die rapporten opstellen heeft Hendrik de Nie een instructie-advies geschreven. **Deze instructie kunt u aanvragen bij het secretariaat van onze afdeling.** Als iedereen de tips ter harte neemt, heeft Hendrik of zijn opvolger geen problemen meer met het registreren van uw rapport in de centrale Database. Deze database komt binnenkort via internet beschikbaar via www.knnv.nl

Bestuur.

PROJECT "DE BONENBURG"

Tijdens een enthousiaste bijeenkomst op 11 december 2000 zijn er plannen gesmeed om "De Bonenburgh" in Heerde eens extra onder het vergrootglas te leggen, na het succesvol verlopen project "Klooster Hulsbergen" waarvan de positieve reacties binnen de KNNV nu nog naklinken.
Op deze avond waren weer veel mensen aanwezig die de schouders onder iets nieuws wilden zetten, en om vervolgens ook de werkgroepleden weer enthousiast te maken, want daar wordt met elkaar het werk verzet.
Plannen maken, nadenken, informeren, vooruitzien en vooral uitzien naar de activiteiten waar we zoveel genoegen aan ontlenen. Met elkaar een eindproject neerzetten waar naar uitgekeken wordt.

Enkele werkgroepen konden meteen aan de slag; anderen moesten nog even geduld oefenen. Echter, op 21 maart van het vorig jaar sloeg er in onze regio een bom in met op dat moment nog onvermoede gevolgen, die naar later bleek voor veel mensen nog lang zal naklinken.
Een zeer gevreesde ziekte werd geconstateerd onder de evenhoevigen in de omgeving van Epe en later ook elders. Hoewel deze ziekte vroeger vaker voorkwam en ook weer verdween, waren de gevolgen nu dramatisch. De grote veedichtheid in Nederland en de immer groter wordende mobiliteit van mens en dier zorgden al eerder voor grote problemen. Nu groeide ook de sociale emotionele en financiële onrust, waarbij vooral de veel te gretige media de situatie tot een bijna bovenproportionele omvang brachten. Ook de KNNV heeft ervaren wat dit voor de regio betekent, zij het echter absoluut niet in verhouding tot de gevolgen voor de rechtstreeks betrokkenen. Ook voor de natuur heeft het gevolgen gehad – misschien wel positieve – die echter grotendeels buiten beeld bleven.

Veel activiteiten werden noodgedwongen stilgelegd. Voor hoe lang? Een tijdje er niet op uit kunnen gaan was nog wel op te brengen; bij andere mensen zat de pijn dieper.
Op Hemelvaartsdag werden de bossen, op enkele uitzonderingen na, weer opengesteld. Ook De Bonenburg werd weer toegankelijk. Voor een aantal van onze activiteiten is een belangrijke periode van inventariseren onbenut voorbij gegaan.

Besloten werd alles een jaar op te schorten, om alle werkgroepen toch voldoende ruimte te bieden het werk naar behoren af te ronden. Mogelijk bood de situatie enige ruimte om iets extra's t te doen of om de verslaglegging alvast voorzichtig op te pakken, om de spreekwoordelijke haastige spoed aan het eind te vermijden. We moeten echter door deze extra ruimte onze activiteiten niet laten verwateren of alsnog op de lange baan schuiven.

Voor de goede orde willen we de gemaakte afspraken toch nog even onder de aandacht brengen, inclusief het jaar verlenging.

- Het inventarisatierapport moet in het eerste kwartaal van 2003 verschijnen.
- Daarvoor dient alle kopij vóór **1 JANUARI 2003** binnen te zijn. **Liefst eerder!**
- Laat ook Micky meeprofiteren van de extra geboden ruimte.
- Iedere werkgroep levert ideeën en suggesties aan voor een nader op te stellen natuurbeheersadvies.
- Denk tijdens de inventarisatiebezoeken ook aan de uitbreiding van het terrein in zuidelijke richting.
- Elke werkgroep beschrijft apart één bijzonder item, eventueel voorzien van foto of tekening.

Mogelijk organiseren we in het najaar van 2002 nog een bijeenkomst om de laatste puntjes op de i te zetten.

Voor bijzonderheden, vragen, enzovoort:

Marianne – (0578) 627167
Bauke – (0578) 615863

Verslag van de eerste drie dagen van het

VOORJAARSKAMP IN NISMES.

Primula veris

Nismes ligt in het uiterste zuiden van België en vormt met enkele andere plaatjes de gemeente Viroinval. Grote delen van deze gemeente zijn uitgeroepen tot natuurreservaat of natuurpark Net buiten het dorp Nismes komen de *Eau Noir* en *Eau Blanche* samen en vormen de Viroin die verder al kronkelend door de streek tenslotte uitmondt in de Maas. In het zuiden van de gemeente verheft zich het machtige plateau van de Franse Ardennen. Het dorp Nismes bevindt aan de rand van de veengebieden en is omgeven door enkele kalkheuvels (*Calestiennes*).

Nismes 28 april 2001

Onderweg naar Nismes vielen ons de vele Bosanemonen *(Anemone nemorosa)* en de Gulden sleutelbloem *(Primula veris)* in de berm al op. Een dag later vertelde de beheerder van het pension waar wij bivakkeerdenons in het Vlaams "dat gans België met deze witte blommekkes was geplaveid".

Al voor in de middag in ons onderkomen neergestreken konden we nog net meemaken, hoe een reus en reuzin, voorafgegaan door het plaatselijke muziekkorps, door de straten van het dorp trokken. Natuurlijk ontbraken ook de kapelaan en zijn misdienaars niet in de stoet.

Ondertussen verkenden wij de directe omgeving van ons onderkomen. Direct om de hoek bevond zich een gerestaureerd huis. Vroeger hoorde dit waarschijnlijk bij de oude Sint Lambertus-kerk waarvan de ruïne aan de overkant van het straatje staat. Boven de deur heeft men de oude gevelsteen in ere gelaten. De spreuk erop, gewijd aan de heilige Donatius, herinnerde mij eraan dat wij vroeger tijdens hevige onweersbuien de heilige Donatius aanriepen om ons tegen de blikseminslag te beschermen.

Verder het pad aflopend zagen wij in de berm o.a. Gewone veldsla *(Valerianella locusta)* – mooi in bloei iets wat we in NL zelden waarnemen – Gele dovenetel en Robertskruid. Op de muur om het kerkhof heen zagen we in mooi tegenlicht het nietige maar toch zeer mooie Kandelaartje. Verder stond er nog op de muur Eikvaren, Muurvaren, Steenbreekvaren, Muurleeuwenbek en Muurhavikskruid.
Aan het eind van de middag dook de stoet met reuzen weer op bij het gemeentehuis waar enkele voornaam uitziende heren een toespraak hielden en daar werd de optocht ontbonden. Navraag bij een Vlaams sprekende dorpeling over het hoe en waarom van de optocht leverde niet veel meer op dan gewoon "zin in een feestje". Dat hebben degenen die niet in het pension sliepen maar in de Gite in het dorp, dan ook gemerkt die nacht.

Nadat wij van de kippensoep en onze al dan wel niet, zelf meegebrachte krentenbollen hadden genoten gingen we voor het donker nog even naar de bij het dorp gelegen Tienne de Breumont kijken. Deze Tienne is een van de vele kalksteenheuvels die in deze streek zeer karakteristiek zijn. Op enkele plaatsen zijn ze bedekt met een voor kalkbodems kenmerkend grasland: de ***pelouses calcaires***. Dat deze heuvels kaal en ruig zijn, is geen gril van de natuur, het is het resultaat van langdurige begrazing door geiten en schapen, waarbij de bomen en struiken het op den duur opgaven. Er heeft zich een bijzondere flora en fauna ontwikkelt, in de hand gewerkt door het plaatselijk warme klimaat.
We zagen o.a. de Voorjaarsganzerik, Ruig viooltje (ook één wit exemplaar), Madeliefje en onze eerste Mannetjesorchis. Nog genietend van de ondergaande zon op deze mooie avond zagen we de eerste Gierzwaluwen vliegen boven het dorp.

Tweede dag 29 april.

Na het ontbijt, spullen in de afwasmachine en de thermoskannen gevuld, verzamelden we ons voor het huis voor onze eerste gezamenlijke wandeling. Onze routeplanner, Dik, had gekozen voor een gemakkelijk begaanbaar pad. Dat de weersomstandigheden hierbij wel eens roet in het eten konden gooien heeft hij zelf aan het eind van de wandeling "aan den lijve ondervonden" zoals dat zo prachtig heet. Maar eerst meer over de route en wat we zoal onderweg zagen.
Vanuit het dorp gingen we over de plaatselijke kaatsbaan – ja het kaatsen is niet alleen een Friese sport maar wordt ook in dit deel van België fanatiek beoefend – tussen een aantal tuinen door steil omhoog.
Langs dit pad zagen we *Taxus Bachcata* als muurplant. Overal langs de muur kwamen op geschikte plaatsen kiemplanten hiervan voor. Waarschijnlijk worden de zaden door vogels die op muur rusten uitgepoept en zodoende voorzien van een laagje mest in de zachte mortel uitgezaaid. Geen van ons allen had dit eerder gezien.

Vanuit de tuinen liepen wij langs de onderkant van een hier en daar opengekapt Douglasbos. Als ondergroei zaen we hier de Witte bosanemoon, Kruisbladwalstro, Bosandoorn en Amandel-wolfsmelk. Het modderige pad volgend gingen we aan het eind van het dorp weer steil naar beneden langs een mooi kapelletje met een pas geschilderde Maria. In de tuin bij het kapelletje noteerden wij de volgende planten. Mannetjes-orchis, Bosaardbei, Marjolein, Gulden boterbloem, Vossestaart, Brunel, Speenkruid, Smalle weegbree, Tripmadam en Bosrank.

Bosaardbeitje

We volgden nu een pad dat ons geleidelijk omhoog moest voeren naar de grotten van Neptunus, maar eerst volgden we nog de loop van de woest stromende Eau Noire. Toen we de kerktoren van Pétigny in de verte twaalf uur hoorden slaan stonden wij langs een bosrand van Oostenrijkse den met een struiklaag waar veel Bosrank in groeide. Een Hazelworm lag stijf langs het pad te zonnen, in een paar zonnestralen die tussen de bomen door vielen. Naarmate hij door steeds meer van ons gezelschap bekeken werd verdween hij langzaam tussen het dooie blad. De eersten uit de groep stonden toen al bij een groep van zeker zeventig Mannetjesorchissen, met enkele zeer forse exemplaren. Mannetjesorchissen zijn goed te herkennen aan hun losse bloemaar met maar weinig bloemen die paarsrood zijn. Kijk je in het bloempje dan zie je de enigszins groenwitte of gele keel. Het bladrozet is glimmend en voorzien van ronde of langwerpige paarsbruine vlekken.

Toen we op een zeer stijl talud langs de rivier van de zon en de versnaperingen genoten slaagde Bertus in zijn missie, namelijk het vangen van een paar insecten in het meegebrachte potje. Wantsen waren het in dit geval en wel een Vuurwants waarvan we er later nog enige tientallen op een boomstronk zagen zitten. Ook een Citroenvlinder kwam voorbij vliegen. In het weiland aan de overkant flitste een hermelijntje door het gras en in tegenstelling tot bij ons thuis liepen hier de koeien wel in de wei.

Achter ons was een boomgaard met Madelief, Pinksterbloem, Herfsttijloos en Stinkend nieskruid. Bij de brug over de Eau Noire nabij het dorp Pétigny testte Henk het drijfvermogen van dikke stokken en de stroomsnelheid van de rivier.
En weer gingen we verder. Niet naar de grotten van Neptunus,die te ver uit de route lagen, maar door het Bois du Mousti weer richting Nismes.
Voor we echter in het bos waren kwamen we eerst nog langs een gedenkteken tussen vier zeer fraaie linden. Het hoe en waarom van het gedenkteken genoemd Notre Dame De Foy ontging ons, maar eronder bloeiden de Mannetjesorchissen en sleutelbloemen.
Al wandelend door het bos noteerde ik langs het pad, Keverorchis, Smeerwortel, Kleine pimpernel, Veldzuring, Akelei en Jakobskruiskruid.
Het bos ging langzaam over van Douglas naar beukenbos. Opvallend was ook het verdwijnen van de in deze streken overal, *bijna* overal, aanwezige Witte bosanemoon. Op een kleine kapvlakte, zittend op een paar boomstammen in de zon werd er weer het nodige genuttigd. Een Roodborstje zong uit volle borst in een takkenhoop op een meter achter ons. Waarschijnlijk voor het hem toegeworpen brood dat hij heerlijk scheen te vinden.
Op een omgewoeld weitje vlakbij stonden de pluizenbollen van het Klein hoefblad te pronken in een prachtig strijklicht. Ook een Klein geaderd witje voelt zich hier thuis.

Mannetjesorchis

Als we doorlopen komen we nog langs enkele groeven waar vroegere tijden ijzer uit gehaald werd. Vlak voor dat we in het dorp terug zijn wachtte ons nog een zeer steile afdaling over glibberige leisteen. Dik die vooropging demonstreerde ons op onnavolgbare wijze hoe je zoiets zeer snel kunt doen.
Zijn thermosfles zal daar voor eeuwig het bewijs zijn. Of zijn rug het ook zo fijn vond betwijfel ik want 's avonds was hij aardig in de weer met allerlei smeerseltjes.

Koninginnedag in Nismes.

Die dag hadden we gekozen voor een wandeling over de Tienne aux Pauqis naar het dorpje Dourbes. Een gedeelte van deze route loopt over een helling waar de buxus een ware plaag is en jaarlijks stukken afgezet worden o.a. door de landelijke natuurbeschermingswerkgroep van de KNNV.
We parkeerden bij het station van Nismes, dat een eindje buiten het dorp ligt. Van daaruit liepen we richting bos.
Hier konden we ook weer enkele planten noteren die we nog niet op de lijst hadden zoals, Teunisbloem, Kaardebol, Ruwbladige hondstong en Stijf barberakruid. Toen we na honderd meter de Eau Blanche passeerden, het broertje van de Eau Noire, hoorden we twee nachtegalen. Voor iedereen van ons gezelschap de eersten van dit jaar.
Iets verderop passeerden we een boerderij met enkele gevaarlijk blaffende honden waar in de routebeschrijving al voor werd gewaarschuwd. Maar gelukkig, zoals zo vaak, beten deze blaffende honden niet. Bij de toegang naar de boerderij enkele zeer forse exemplaren Kruisbladwolfsmelk. Links langs het pad nog wat aanplant van de boer zoals Hanepoten maar ook een Japanse Kweepeer. Rechts tegen de helling aan zag het er een stuk natuurlijker uit. We zagen hier al de eerste buxus, sleutelbloemen, klimop en Wollige sneeuwbal.
Een gedeelte van de club besloot bij de aanblik van het zeer modderige pad terug te keren en de moedigen onder ons aan de achterkant van de heuvel via de verharde weg tegemoet te komen.
Na ruim anderhalf uur geploeter ontmoetten we elkaar weer en nuttigden gezamenlijk het welverdiende kopje koffie. Achter ons stonden een paar plantjes Ruige weegbree.

Een stukje verder kwamen we op een open plek waar zo'n twee jaar geleden de buxus weggehaald was. Terwijl een gedeelte van de groep al driftig stond te trappelen om weer verder te gaan scharrelden de plantenliefhebbers nog rond tussen de interessante begroeiing. Ik noteerde hier o.a. Betonie, Ruig viooltje, Akelei, Ruige scheefkelk en een plant met glimmende en ovaalvormige bladeren die spits toelopen. Niemand kan op de naam komen.
Een maand later was ik daar weer en zag ze bloeien. Meteen dacht ik: oh wat stom! Aan de andere kant ook wel enigszins denkbaar want wie denky er nu bij het zien van een ongeveer veertig centimeter hoge plant aan de wilde voorouder van onze hegligusters.
Op zoek naar het plateau waarvan we een mooi overzicht hadden op het dorp Nismes en zijn omgeving, stuitten we op een groep van de landelijke KNNV-werkgroep natuurbescherming. Deze groep was bezig met onder andere het verwijderen van buxusopslag in dit gebied. De begeleider van

deze groep, Kurt Hoffmans, was voor enkelen onder ons een oude bekende uit deze streek. Hij nam ons ook mee naar het door ons aanvankelijk niet gevonden plateau. Van hieruit hadden we liggend tussen tijm, Duinsalomonszegel, en Mannetjesorchis een prachtig uitzicht over het dal waar de Eau Blanche door heen stroomt alvorens hij/zij samen met de Eau Noir samen verder stroomt als Viroin.
Op de terugweg noteerde ik nog Ruige scheefkelk, Kruisbladwalstro en het pronkstuk van het gevolgde beheer namelijk het Liggend ereprijs.

Na de avondmaaltijd besloten wij om ook nog even in de Ardennen te kijken. We gingen hiervoor naar een stuwmeer gelegen op zo'n tien kilometer afstand van Nismes. Toen we uitstapten op de parkeerplaats vlakbij het stuwmeer zagen we direct al dat de plantengroei hier van een heel andere samenstelling was.
Maar het meest heb ik mij nog verbaasd over de vele slakken op de pas afgezaagde berkjes langs de weg en de vraag die hierdoor bij ons op kwam "kunnen slakken ruiken". Els Koopmans heeft (in Natuurklanken nummer 3 van vorig jaar) nog een apart artikel aan deze mooi gekleurde slakken gewijd, en daarin stelt ze inderdaad het zo moet zijn.

Rest nog te melden dat we er via de informatieborden bij de dam achter kwamen dat het opgestuwde water na filtering en allerlei behandelingen uiteindelijk als drinkwater gebruiksgeschikt was.

En als klap op de vuurpijl vonden we op de dam de Pyramide-zenegroen en Heidekartelblad.

Gerard Plat.

GROEN

Voor 't stoplicht wachten, een korte poos.
Gelukkig vlak naast ons de Rimpelroos
Met roze bloemen fraai gesierd;
De zomer wordt hier uitbundig gevierd.

Later in het jaar met bottels getooid,
Als klaprozen in de haag gestrooid.
't Is een feest zo tussen 't gelend blad.
Even genieten tot de auto start.

De winter komt met strenge vorst
Groenlingen hebben honger en dorst.
Eten pitten en vlees met hun dikke bekken.
Ze plukken de bottels kapot als gekken.

De autostoet zet zich traag in beweging,
't Licht weer op groen, weg mooie omgeving.
Maar telkens weer bij stoppen voor rood licht
Verheugt ons hier 't steeds wiss'lend gezicht.

Vraag maar niet waar dit was, dit kleine plezier,
Want wat echt mooi is, scheelt de gemeente geen zier!
Weg mooie rugosa's met je stekelige twijgen.
Geen Groenling zal er meer eten krijgen.

Groen gras zal 't wel worden, netjes geschoren;
De rozenhaag ging zomaar verloren!
't Is zeker het nieuwe groenbeleid.
Kom Epe, zeg dat het je spijt!

Els Koopmans-Grommé.

Verslag Insectenexcursie

op 5 juli 2001 – locatie 't Harde, (voormalige zandafgraving tegenover A&C-restaurant)

Weersomstandigheden: erg zonnig en heet. Aantal deelnemers acht, exclusief excursieleidster Els Koopmans Koopmans en Dik met paraplu.

Er is voornamelijk langs een voormalige ontsluitingsweg voor de grote vrachtwagens geïnventariseerd. Door de aangevoerde verharding is er langs het pad in de bermen een interessante flora ontstaan. Een grote brand en de afgraving heeft daar waarschijnlijk ook toe bijgedragen. De verwachting was dus dat dit ook positieve gevolgen voor insecten en overige fauna zou hebben.

De resultaten vielen wat tegen. Mogelijke oorzaken de wel erg hoge temperatuur en het misschien iets te vroege tijdstip voor de nieuwe generatie dagvlinders.

WAARGENOMEN VLINDERS:

Dagvlinders: Hooibeestje (zandoogje), Groot koolwitje, vele Heideblauwtjes. Van de Heideblauwtjes konden zowel het mannetje als het vrouwtje na vangst goed bekeken worden.

Nachtvlinders: Metaalvlinder en het Strohoedje. Vooral de laatste, een beervlinder, liet zich goed bewonderen.

De vangsten in de paraplu vielen wat tegen. Een kleine rode mijt viel op. De soort is vaak ook goed te zien aan de onderkant van (mest)kevers, waarop ze parasiteren. Mijten zijn eigenlijk geen insecten maar behoren tot de spinachtigen, zoals ook de teken en schorpioenen, allen met acht poten in plaats van zes.

Overige bekeken insecten:

- Struiksprinkhaan, Sabelsprinkhaan (met nauwelijks vleugels en een korte legboor). De bruine band op de rug gaf volgens het boekje aan dat het een vrouwtje was. Vrij algemeen in struiken en bomen.
- Mestkever – een dood exemplaar.
- Juweelwespje – behorend tot de Goudwespen. Deze worden ook wel *Koekoekswespen* genoemd omdat ze hun eitjes in het nest van solitair levende bijtjes leggen. Hun larven vreten de larven van hun gastvrouw op.
- Junikever – ook bruin, net als een Meikever, maar aanzienlijk kleiner.
- Een *Colletus*-soort, een solitair levend graafbijtje op zandige bodem. Ze leven van nectar en stuifmeel. De klompjes stuifmeel waren goed te zien aan hun achterpoten.
- *Palomena prasina*, een schildwants met prachtig groen dekschild. Talrijk op struiken en bomen.
- Veel kleine Veldsprinkhanen, gezien de datum mogelijk nog velen in hun larvestadium.
- Rupsendoder – een graafwesp die haar prooi, in haar geval dus een rups, verlamt met haar angel. Vervolgens wordt de rups in een holletje gesleept, waarna een eitje op het dier - het latere voedsel voor het wespenlarfje - wordt gelegd.
- Stinkende kortschildkever, gevonden onder steen. Vrij grote algemene kever die bij gevaar zijn achterkant in een dreighouding opricht.
- Zebrarups – de larve van de Sint Jacobsvlinder op een aantal planten van het Jacobskruiskruid.
- Grote gallen op Stijf havikskruid van wel enige centimeters lang en breed. Heel bijzonder hierbij was dat de stengels waarin de gallen voorkwamen met een knik gewoon doorgroeiden, en soms staken er kleine bladpuntjes uit. De gal bevat meerdere kamers voor de eitjes/larven van een speciaal
- galwespje, dat alleen op Stijf havikskruid voorkomen

Duinkruiskruid

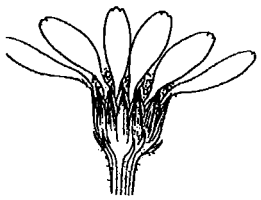

Jacobskruiskruid

Uiteraard is de flora ook uitgebreid bekeken. Opvallend was een aantal plakkaten met ogentroost, een halfparasiet. Het Jacobskruiskruid stond er zowel in de duinvorm, dus zonder straalbloemen, als in de binnenlandse vorm.

Jan Kuijper.

Oost Ravenweg 8 – 8162 PJ Epe
Telefoon (0578) 61 29 91
Fax (0578) 61 34 73
E-mail:
dewitteberken@hollandhotels.nl
Internet: www.geo.nl/witteberken

HOTEL De Witte Berken RESTAURANT

Een gemoedelijk en sfeervol familiehotel, waar u zich als gast echt thuis voelt
Er is veel mogelijk bij "DE WITTE BERKEN" van een knus diner, een barbecue en een koud/warm buffet tot een receptie, familiefeest of conferentie.

Wij zorgen ervoor dat uw verblijf hier onvergetelijk wordt! Onze prachtige tuin met vijverpartijen nodigt u uit:

- voor een kop koffie met heerlijk appelgebak
- voor een drankje met een hapje
- voor een met zorg samengest eld diner.

Tevens iedere laatste zondag van de maand ons koud/warm/dessertbuffet.

copyshop
drukkerij blom

- geboorte-, trouw- en jubileumkaarten
- zakelijk drukwerk
- kleurenfotokopieën A4 en A3
- zwart-wit fotokopieën

ook groot formaat zoals brei- en borduurpatronen, bouw- en tuintekeningen (91 cm breed)

- digitaal uitprinten van uw Windowsbestanden in kleur en zwart/wit

drukkerij blom

Quickbornlaan 9 8162 ES EPE
tel. 0578 - 61 54 24 fax 0578 - 61 25 08
E-mail: drukkerij@blom-epe.nl

Wij zijn net zo thuis in de buurt als U!

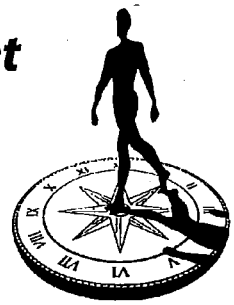

Rabobank
Epe-Vaassen

Kantoren:
Pr. Julianalaan 2, Epe
Dorpsstraat 60, Vaassen
Hoofdweg 60, Emst
Telefoon: (0578) 676100
E-mail: RaboEpeVaassen@tref.nl

DE GROEN EN DOEN WINKEL
welKOOP EPE
Paasvuurweg 7, Tel. 0578-612317

- *tuinartikelen*
- *diervoeders & dierbenodigdheden*
- *agrarische artikelen*
- *ijzerwaren & gereedschappen*
- *werkkleding & schoeisel*

DENNENHEUVEL

Een ideaal uitgangspunt voor bijvoorbeeld:
* een besloten familiediner,
* een receptie en/of feestavond van uw leven,
* een romantisch diner voor "2" en/of met uw vrienden,
* party service, * of wanneer u geen zin heeft om te koken.
Nog even een cadeautip: Met een dinerbon van Dennenheuvel heeft u altijd succes.
Hotel restaurant brasserie Dennenheuvel
Heerderweg 27, 8161 BK Epe
tel. 0578-612326, fax 0578-677699

De paden op, de lanen in
met functionele kleding van

COUNTRY STORE
Stationsstraat 14, NL-8161 CR Epe

leren en rubberen laarzen
wandelschoenen
zitstokken – rugzakjes – tools
watervast notitiepapier – enz.
info@countrystore.nl 0578-615351

Witteveen's Bloemen

Voor al uw BLOEMEN en PLANTEN bent u bij ons op het juiste adres

Tevens verzorgen wij uw BRUIDS- en ROUWARRANGEMENTEN

Wildforstlaan 28
8162 ER EPE
Tel. 0578-613986

DISCUS
UW HUISDIEREN SPECIAALZAAK

Slijkhuis
DIER en TUIN

Chipknip

Stationsstraat 7
8161 CP **EPE**
Tel.: 0578-612274
Fax: 0578-627478

Wetens(w)aardigheden voor de jeugd

Kleuren in de natuur

Hebben jullie ook zo genoten van de prachtige kleuren van de afgelopen herfst? De bladeren bleven heel lang, zelfs tot in december, aan de bomen en toverden de natuur tot één groot kleurenpalet.

Waar komen al die kleuren toch vandaan?

Varenblad

Miljoenen jaren geleden moet de wereld er dor en doods uitgezien hebben. De kleuren waren bruin en grijs, dat waren de kleuren van zand en steen. Maar na al die jaren ontstonden er planten en die veroverden de wereld. De eerste echte planten waren varens, maar er waren ook mosachtige plantjes. Groen werd de belangrijkste kleur in de levende natuur.

Waarom zijn planten groen?

In de bladeren zit een groengekleurde stof die *chlorofiel* heet. Dat chlorofiel kan de energie uit het zonlicht opvangen en ervoor zorgen dat die wordt opgeslagen in de bladeren. Dank zij dat chlorofiel is zonlicht dus een soort voedsel voor planten, samen met water en meststoffen natuurlijk. Je zou dus kunnen zeggen dat planten zonlicht eten. De bladeren van een boom vangen op dezelfde manier zonne-energie op.

In de herfst begint de boom het bladgroen af te breken en terug te trekken in de stam. Door dat terugtrekken van het bladgroen verandert de kleur van het blad langzaam in geel of soms rood. Niet bekend is waarom het blad rood wordt, want die kleur zit van nature niet in het blad. Misschien omdat het blad zich wil beschermen tegen de kou?

De eerste wezens die zonlicht opvingen waren algen. Die hebben zich over de hele wereld verspreid en waren zo de voorlopers van de planten die we nu kennen. Zelfs planten met bladeren die niet groen zijn, bevatten toch die groene kleurstof. Alle planten hebben dat nu eenmaal nodig om te kunnen groeien.

Wil je zelf eens met een proefje aantonen dat die groene kleur er echt in zit? Maal met een mixer een gekleurd blad tot moes. Voeg daar wat spiritus aan toe. Stop dat prutje in een wit papieren koffiezakje. Even laten drogen en je zult de groene kleur van het chlorofiel zien terugkomen.

Planten met opvallende bloemen worden het beste bestoven door de bijen en zo krijgen ze hun zaad het beste verspreid. Zelfs wit is een goede kleur om op te vallen en wit is ook een kleur die de natuur heel gemakkelijk kan maken. Ook uit groen plantensap. Ra, ra hoe kan dat?

Als je spinaziesap opklopt zie je wit schuim. De belletjes van het schuim bestaan voor een groot deel uit lucht en een klein beetje uit plantensap. Van die groene kleur zie je dan bijna niets meer. De belletjes werken als een soort kleine spiegeltjes, die alle kleuren licht weerkaatsen en alle kleuren licht bij elkaar wordt wit.

In de natuur is het zo dat een bloem zijn witte kleur dankt aan allerlei kleine luchtbelletjes die er in zitten.

De kleur van een bloem zegt vaak iets over wie hem bestuift. Bijen lijken vooral blauw te zien en dus gaan ze naar blauwe of paarse bloemen. Vlinders vallen meer op rood en geel, omdat ze andere kleuren minder goed zien. Als er vruchten zijn dan zul je zien dat vogels afkomen op rode en oranje gekleurde vruchten en via hun uitwerpselen zo weer zaad verspreiden.

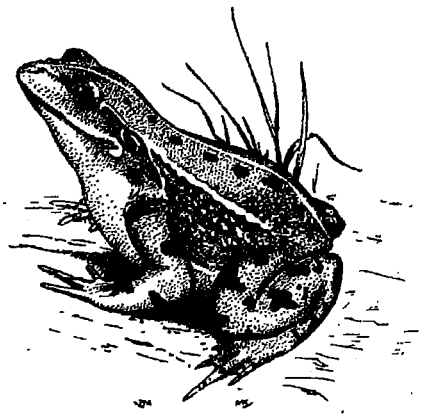

Je zou kunnen denken dat als de natuur groen is de meeste dieren groen zouden moeten zijn. Met zo'n schutkleur zouden ze dan niet zo gauw opvallen en daardoor minder snel gepakt worden door hun vijand. En toch komt groen in de dierenwereld bijna niet voor. Kikkers zijn groen, er zijn groene hagedissen en groene vogels. De kameleon is ook groen, maar merkwaardig genoeg kan hij de kleur van zijn huid aanpassen aan de kleur van zijn omgeving. Dat komt omdat zijn huid uit verschillende laagjes bestaat. Door te schuiven met die laagjes krijgt hij een andere kleur.

Zoogdieren met een groene vacht zul je niet vinden. Misschien komt dat omdat in de vrije natuur de omgeving toch niet zo groen is. Meestal zijn de kleuren van het wild daarom grauw. Die schutkleur is niet alleen voor de dieren die zich moeten verschuilen voor de roofdieren, maar ook voor de roofdieren zelf, die tijdens de jacht ook niet zo graag gezien willen worden. Zo zien we een egale vacht voor de jager van het open veld en een gevlekt velletje voor het dier dat in het bos woont, waar veel schaduw en zonplekjes zijn.

Nu zijn er ook genoeg dieren die juist proberen op te vallen. Bij vogels zie je dat veel. Meestal zijn de mannetjes het mooist. Die gebruiken hun uiterlijk om een vrouwtje te veroveren. Vogelvrouwtjes zijn vaak minder kleurig, want als ze moeten broeden willen ze zoveel mogelijk onzichtbaar zijn.

Hoe meer je je in de natuur verdiept, hoe meer je je verbaast over al die perfecte aanpassingen.

O. Slot.

Agnès Herweijer heeft voor de liefhebber een twintig jaar oude elektrische schrijfmachine die ze niet meer gebruikt en die ze graag kwijt wil. Er zijn vele, vele lichtingen van Natuurklanken op getikt en het apparaat vertoont dan ook wel wat nukken. Daartegenover staat: u kunt hem voor niets ophalen. Bellen met nummer (0578) 613703

Verslag cursus motorkettingzagen

door Natuur Beschermings Commissie 27-10-2001

Om te laten zien dat onze club ook nog andere dingen doet dan alleen maar snoeien van fruitbomen, hieronder een paar woorden over de gehouden bovenstaande cursus.
Het idee om deze cursus te organiseren, komt voort uit het feit dat wij nogal regelmatig met de motorkettingzaag werken. Aangezien de Arbo-wet ook voor vrijwilligers steeds vaker om de hoek komt kijken, leek het ons verstandig om dit stuk gevaarlijk gereedschap beter te leren kennen. De cursus werd gegeven door iemand met zeer veel ervaring op dit gebied.

Van tevoren hadden we bepaald dat er maximaal vijftien deelnemers mochten zijn. Het was geen moeite om dit aantal te halen. Er was een aantal vrijwilligers van onze club aanwezig, maar ook buitenstaanders die thuis af en toe wel eens zagen. Al met al een zeer gevarieerd gezelschap.

Na de koffie zijn we begonnen met de theorie. Ik heb nooit geweten dat je met een schakeltje van de ketting van de zaag een hele ochtend kunt vullen! De cursusleider kon over dit kleine onderdeeltje zeer boeiend vertellen. Het is dan ook wel een zeer belangrijk onderdeel van de motorkettingzaag.
Na de theorie mochten we zelf proberen om de zaag scherp te krijgen. We kwamen er al snel achter dat dit nogal een nauwkeurig werkje is. Nadat iedereen het een keer geprobeerd had, was het al weer tijd om een kop koffie te drinken. We hebben onze bevindingen nog met de cursusleider besproken.

De bedoeling was om daarna het geleerde in de praktijk te brengen. We mochten namelijk echt zagen. Maar aangezien de tijd al ver gevorderd was, hebben we daarvan afgezien. In overleg hebben we toen maar besloten om dit uit te stellen naar 22 december 2001. Op die datum zal de echte bos(ver)bouwer in ons naar boven komen.

Al met al was het een zeer leerzame dag. We kunnen nu zelf kleine onderhoudswerkzaamheden aan de zaag doen en, wat natuurlijk het belangrijkste is, verantwoord omgaan met de motorkettingzaag.

Hieronder nog een aantal tips voor als je zelf met een kettingzaag aan de gang wilt:

- Draag een zaagbroek (op een speciale manier geweven broek.)
- Draag een helm, gezichtsbescherming en gehoorbescherming.
- Probeer goede handschoenen te dragen (geen flodderdingen.)
- Probeer met z'n tweeën te zijn (in geval van nood kan de ander helpen.)
- Bedenk altijd dat je met een gevaarlijk stuk gereedschap in de weer bent, dus pas op!!

Ik hoop dat je deze tips ter harte wilt nemen. Met wat gezond verstand erbij, kan er in principe niet veel kwaad gebeuren!

Erik Boeve,
Natuur Beschermings Commissie.

Veldcursus Eekhoornmonitoring

De Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ) vraagt vrijwilligers, die twee of drie jaar lang in de maanden februari of maart het aantal Eekhoornnesten willen inventariseren op de Noord Veluwe.
Als u Eekhoorns in de tuin hebt is het misschien mogelijk hun nest op te sporen.
Tellingen wat verder van huis zijn zeer welkom.
Om de nieuwe tellers op de juiste wijze en gestructureerd te laten tellen organiseert de VZZ in februari 2002 een cursus in verschillende delen van het land.
Leerzaam en interessant!
U kunt zich aanmelden voor de cursus vóór 19 januari bij:

VZZ, Oude Kraan 8, 6811 LJ Arnhem.
Tel. 026-3705318; fax: 026-3704038; e-mail: m.lahaye@vzz.nl
Er is ook een informatieve website www.vzz.nl

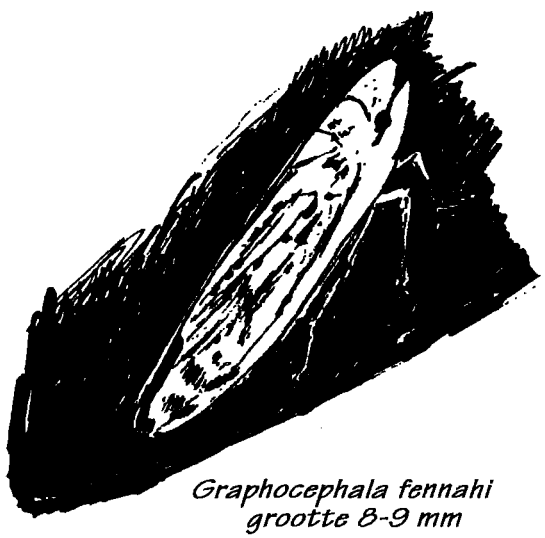

Graphocephala fennahi
grootte 8-9 mm

RODODENDRON CICADE

Snuffelend in een aardig plaatjesboekje over wantsen en cicaden uit de serie Sauers Naturführer, met zeer fraaie natuurfoto's, kwam ik een bijzonder mooie cicade tegen: groen, zwart en oranje zijn de kleuren van dit kleine wezentje, dat tot de dwergcicaden hoort. Het is hooguit negen millimeter lang, in tegenstelling tot de grote, zeer luidruchtige zogenaamde zangcicaden uit Zuid-Europa, die iedereen wel eens hoorde tijdens een vakantie in die streken.
Ik las in de tekst dat dit cicadetje uit Noord-Amerika is meegekomen met Rododendrons en ook alleen maar op deze struiken leeft.
Het was mooi zonnig weer, de 24e september van vorig jaar, en ik ging meteen kijken of deze cicade ook op onze nog jonge Rododendrons voorkwam. Wie weet?
En ja hoor, er zat er één te zonnen op een blad. Het lukte me om het diertje in een potje te vangen, zodat ik het goed met een loep kon bekijken. Inderdaad een prachtdiertje: geelgroen met oranje en zwarte vlekjes. *Graphocephala fennahi* is zijn naam, maar laten wij hem maar gewoon Rododendroncicade noemen.

Een gewaarschuwd mens telt voor twee – dat bleek maar weer eens!

Els Koopmans-Grommé.

Een grote zweefvlieg op de vlinderstruik,

de Volucella zonaria

(uit de waarnemingen van het vorig nummer van Natuurklanken)

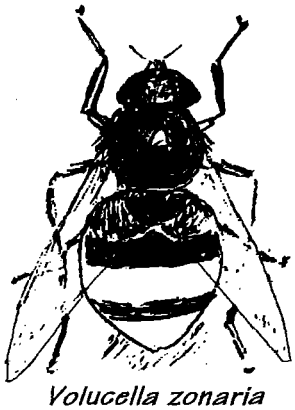

Volucella zonaria
grootte tot 2 cm

Deze opvallend grote zweefvlieg is hier lang niet algmeen. Al enkele jaren geleden en ook dit jaar zag ik deze *Volucella*-soort op een vlinderstruik in onze buurt.
Het is een soort die zuidelijk van ons land meer voorkomt, kennelijk een warmteminnaar.
Dat klopt ook met mijn waarneming zuidelijk van de Loire, enige jaren geleden. Daar zaten talloze van deze grote zweefvliegen op de bloeiende liguster.
Tegenwoordig wordt *Volucella zonaria,* volgens Bob van Aartsen, in ons land vaker gezien. Het kunnen ook trekkers zijn.
Deze forse zweefvlieg legt eieren in wespennesten. Het dier heeft zelf ook typische wespenkleuren, namelijk geel en zwart met bruinrood. De soort is gemakkelijk herkenbaar.
Het rossig bruin kan duiden op het feit dat deze soort ook haar larven laat opgroeien ten koste van het broed van Hoornaarwespen. Aangezien de Hoornaar zich uitbreidt zou dit gelijke tred kunnen houden met het voorkomen van *Volucella zonaria.* 't Is maar een idee. Ook Cintia Wedemeijer heeft de soort namelijk waargenomen, getuige haar fraaie dia van dit insect, die we te zien kregen bij de insectenwerkgroepbijeenkomst.

Volgens de voorlopige atlas van de Nederlandse zweefvliegen (1998) is de *Volucella zonaria* nu inheems in Zuid Limburg, en in Zuid-West Nederland in de kustgebieden.

Els Koopmans-Grommé.

Verslag van de Vertegenwoordigende Vergadering
op 3 november 2001

Ondergetekende en Cintia Wedemeijer hadden zich opgegeven om onze afdeling te vertegenwoordigen op de VV die op 3 november werd gehouden in het Ecodrome in Zwolle.
We reden in vlot tempo ernaartoe en constateerden dat, hoewel wij er vroeg waren, KNNV-ers geen langslapers zijn.Wij gingen eerst een kop koffie halen en werden opgewacht door de voorzitter, Meinte Wildschut, die iedereen een hand gaf en feliciteerde met de 100-jarige K.N.N.V. Een aardig gebaar.

Toen wij in de daarvoor bestemde ruimte onze meegebrachte boeken en brochures wilden uitstallen bleek er voor ons geen tafel te zijn. Gelukkig was er een mevrouw in het midden, die een tafel over had en ineens kregen we hulp van Gerard Plat, die tot onze verrassing ook aanwezig was.
We stonden zeer gunstig en er was veel belangstelling, voor zowel "Snoeien is Groeien" als voor de "Flora van Epe" van Egbert. Van beiden hebben we twee exemplaren verkocht en ook nog een "Tussen Heuvels en Rivier". Het verslag over de inventarisatie van het Kloosterbos werd wel ter hand genomen, soms met bewonderende blikken, maar ook met opmerkingen als: "Zoiets zouden wij nooit voor elkaar krijgen".

Meinte Wildschut opende de vergadering. Hij ging erop in dat honderd jaar voor een vereniging een lange tijd is en dat we er best trots op mochten zijn nu op een jubileumvergadering te zitten. Hij liet alle bezigheden de revue passeren. Er gebeurt veel, de KNNV leeft!
Hij kondigde de natuurwerkdag op 17 november aan. Hieraan werken o.a. de landschappen en het I.V.N.mee. Als ik het goed begrepen heb is dat een jaarlijks weerkerend gebeuren.

Daarna hield Hans Esseling, ecoloog, een betoog over herstellen van natuurgebieden. Hij nam de Grauwe klauwier in het Bargerveen als voorbeeld. Deze vogel heeft als voedsel o.a. loopkevers. Door vergrassing, "vermossing", enz. verandert de biotoop voor deze insecten, zodat de Grauwe klauwier niet aan zijn voedsel kan komen en achteruitgaat.
Over het algemeen lijkt het prachtig als het in een hersteld gebied goed gaat met de planten, maar de relatie tussen het vegetatieproces en de fauna is ingewikkelder dan het op het eerste gezicht lijkt. Sterker nog: die relatie is vaak niet te vinden! Als grasland bewerkt wordt met machines met zware banden, is dat het einde van bijvoorbeeld de Zilveren Maan. Omdat de aarde stevig aangedrukt wordt door deze banden kan de waardplant voor de Zilveren Maan, het Veenviooltje, er niet meer groeien.
Niet behandelde plekken in het veen hebben vaak veel meer soorten insecten dan de "herstelde" en zo kan het gebeuren dat ondanks de beste bedoelingen toch een vogel als de Grauwe klauwier uit het gebied vertrekt. Hij riep daarom op om niet alleen de aandacht te richten op de flora, maar net zoveel aandacht te schenken aan de fauna. Insecteninventarisatie is hier belangrijk om inzicht te krijgen in het ecologische systeem, waarvan de klauwier deel uitmaakt.

Daarna gaf Wim Haver een verslag van het Natuursignaal. Ben van Muyen is de geestelijke vader van het signaal. Uit het boekje valt te leren dat Moeder Natuur de mens steeds genadig is door vernielde natuur te herstellen. Maar we moeten alert blijven.
Wat gebeurt er met b.v.militaire terreinen als die worden verlaten? Worden dat Natuurgebieden??
(In Gelderland lijkt dat probleem opgelost te worden ten gunste van de natuur: Het Geldersch Landschap houdt zich hiermee bezig)

Aan de heer Chris Kaldervoort uit Den Haag werd het Natuursignaal aangeboden.

KNNV-uitgaven blijken te voorzien in een behoefte: het "Nijkampboekje" uit de jaren '80 is door zijn plaatjes alleen al een trekker voor nieuwe leden.
Iemand uit de afdeling Noordwest Betuwe zei lid geworden te zijn vanwege de Wetenschappelijke Mededelingen.

Een forum bediscussieerde daarna enige stellingen.
Bij de eerste stelling kwam het verschil ter sprake tussen de PGO's en de KNNV.
PGO-ers zijn gericht op soortgroepen; KNNV-ers op gebieden.

Uit het Natuursignaal valt af te lezen hoe breed de KNNV werkt. Prachtige rapporten over landgoederen. Een rapport schrijven is leuk: een paar vlinders, vogels, planten enzovoort, maar de samenhang is net zo belangrijk.
Werkgroepen zijn zeer belangrijk als ze onderling gegevens uitwisselen (en dat klonk ons zeer bekend in de oren.) Ook de bodem erbij betrekken werd er gesuggereerd door een fysisch geograaf en weer vonden we dat onze afdeling het aardig deed.

Bij de volgende stelling vroegen de forumleden zich af of natuurliefhebbers zich ook moeten bezighouden met de gevolgen van aantasting en beheer.

Chris Kaldervoort van het ministerie gaf ten antwoord dat de meerwaarde van een KNNV-er is dat hij kan doorgeven wat hij weet. De Gemeente kan dan, lettend op de nieuwe flora-en faunawet, daar rekening mee houden.
Beheersaanbevelingen moeten breed ondersteund worden door vrijwilligers en beroepsbiologen.

Even later kwam de vraag aan de orde of de KNNV niet zou moeten fuseren met de VOFF (vereniging onderzoek flora en fauna), maar het bleek dat de KNNV al lid is van de VOFF en verder zichzelf moet blijven. De KNNV staat bovendien midden in de Maatschappij en kan er daardoor waardevolle bijdragen aan leveren.

De middag werd gewijd aan het huishoudelijke gedeelte.

Bij de kandidaatstelling van nieuwe leden voor het hoofdbestuur bleek Ben van Muyen zich niet te hebben opgegeven voor een nieuwe ambtstermijn. De motie die door tegenstemmers was opgesteld kon worden ingetrokken.

Er waren geen notulen van de vorige vergadering. De band die tijdens die vergadering was opgenomen .....bleek leeg te zijn!
Het was een vervelende situatie omdat de besluiten die vorig jaar genomen waren nu niet goedgekeurd konden worden.
In de bijlagen die we hadden gekregen, waren de verslagen van sommige verenigingen niet opgenomen. Te laat ingestuurd? Er werd volop geprotesteerd dat de verslagen wel degelijk op tijd waren ingeleverd, maar misschien verzonden naar de "verkeerde" persoon?
Er werd verzocht altijd alles naar het bureau te sturen en niet naar een persoon. Moet het toch persoonlijk, dan (voor diegenen,die met e-mail werken) CC gebruiken.
De verslagen moeten vóór 1 april ingeleverd worden.

De afdracht per lid is komend jaar €15,25 per lid en € 5,75 per huisgenootlid.
De evaluatie van de Beleidsraad verliep vlot: de voorstellen werden aangenomen.

Er werd nog even gepraat over het nut van het Hoofdbestuur. Er werd gesteld dat de afdelingen ook kunnen functioneren zonder hoofdbureau. Als weerwoord kwam "Maar het bureau kan niet zonder de afdelingen". In de afdelingen gebeurt het, maar projecten e.d. komen toch van het bureau.

Het hoofdbestuur gaf wel toe dat de interne organisatie te kampen had gehad met problemen. Uit de vergadering kwam de suggestie dat ze eens moesten gaan kijken bij afdelingen waar het wel goed loopt en daaruit lering trekken.

Hoe moet het verder met de KNNV? Daarover kan het best gesproken worden in de Beleidsraad.

Helaas verliep de middag wat rommelig. De theepauze schoot erbij in, maar daardoor werd de vergadering toch tamelijk op tijd afgesloten.

Lous Heine

Groenpraat 3

Zonnedauw.

In de plantenafdeling van de waarnemingenrubriek houdt Evelien van Dalfsen-Tukker ons geregeld op de hoogte van de Zonnedauw op de Tongerense heide. Maar welke Zonnedauw? Ik heb niet alle meldingen bij elkaar, maar ik kwam de Zonnedauw tegen met twee vraagtekens en ook eens een keer met de soort erbij: *Lange zonnedauw.* Dat zou een prachtige vondst zijn, als hij niet zo onwaarschijnlijk was.

De meeste lezers zullen wel weten dat er drie soorten zonnedauw in ons land groeien: de Ronde, de Kleine en de Lange. Over de Ronde, die o.a. in het Wisselsche veen groeit, kan wegens zijn bladvorm nooit twijfel bestaan. Maar de Kleine en de Lange lijken qua bladvorm veel op elkaar. Het is goed daar een plaatjesboek of een flora op na te slaan.
In de bloeitijd is het onderscheid duidelijk. De bloeistengel van de Kleine heeft aan de voet een knik en die van de lange staat rechtop. Maar als er geen bloeistengel is en je ziet ze niet naast elkaar, dan is het onderscheid moeilijk. De Atlas van de Nederlandse Flora deel 1 noemt een vijftal vondsten van de Lange, die niet opgenomen zijn vanwege verwarring met de Kleine. Die Atlas geeft ook aan hoe zeldzaam de Lange zonnedauw is. Na 1950 is hij nog maar in negen uurhokken gevonden. Het kaartje laat ook de achteruitgang zien: vóór 1950 kwam hij in zesenveertig uurhokken voor. Eén van die laatste negen uurhokken betrof het Paalveen bij Epe. Daar groeide de Lange begin 50-er jaren nog: een speurtocht in mijn herbarium leverde een exemplaar op uit 1954. De afdruk gaat hierbij als illustratie. Hij is daar voorzover ik weet al sedert decennia verdwenen.

Intussen zal Evelien zich afvragen waaróm een groeiplaats op de Tongerense heide voor de Lange zo onwaarschijnlijk is. Dat zit hem in het feit dat de Lange wat zijn milieu betreft kieskeuriger is dan de Kleine. De Lange staat op natte plaatsen met kwel van mineraalrijk water. Dat is de situatie in het Paalveen. De vennen op de Tongerense heide danken hun bestaan aan regenwater dat op een waterdichte oerlaag stagneert: een heel ander milieu dus.

De sprengen van Niersen.

In september ben ik een dag op stap geweest met de Bekenwerkgroep Nederland. Dat was een vruchtbare dag: zij kennen de beekplanten en -beestjes op een prik en ik weet de weg in de uitgestrekte wirwar van de Niersense sprengen, ook wel eens samengevat als de Motketel. En hoewel het merendeel van die sprengen niet erg rijk is wat hogere planten betreft werden er toch een paar voor mij nieuwe soorten gevonden.

Dwergkroos

Wie let er nu geregeld op de kroossoorten? Alleen bij inventarisaties ben je wat meer op je qui vive of er tussen het in onze streken dominante Klein kroos misschien een paar andere soorten schuilen. We vonden bij de Niersenseweg een sprengkop, overdekt met kroos. "Kijk," zei John Bruinsma van de Bekenwerkgroep, "allemaal Dwergkroos." *Dwergkroos?* Ik had er nooit van gehoord. Hij is goed te herkennen aan het beetje bobbelige oppervlak dat hij vormt met z'n minuscule blaadjes, de helft zo groot als Klein kroos. Zijn Latijnse naam? Inderdaad: *Lemna minuscula.*

Dwergkroos blijkt een neofiet te zijn, die afkomstig is uit Amerika en in 1988 voor het eerst in Nederland is gevonden. Hij breidt zich sterk uit en in Engeland schijnt hij al als een plaag te worden beschouwd. Misschien wordt zo'n snelle verspreiding bevorderd door het zachter wordende klimaat: Dwergkroos houdt niet van strenge winters. En in elk geval kan er een soort aan de Eper lijst worden toegevoegd.

Wintereik

De meeste eiken om ons heen zijn Zomereiken. De Wintereik is dan ook veel minder bekend. Ze lijken sterk op elkaar, maar wie weet weet waar hij op moet letten onderscheidt ze onmiddellijk. - Een goed kenmerk van de Wintereik – de echte, want de twee soorten bastaarderen – is zijn duidelijk gesteelde blad. De Wintereik is inheems op de Veluwe, vooral op de hogere, vaak wat lemige gronden. Maar voor mij nieuw was dat hij ook in de Motketel blijkt te groeien. Hij verraadde zich door zijn afgevallen blad. Hij stond in een voor de Motketel uitzonderlijk rijk stukje bos. De Rode Beek, die daardoor heen stroomt laat daar ook het een en ander van zien.

Ik schreef hierboven dat het sprengengebied van Niersen in het algemeen niet bijzonder rijk is aan hogere planten. Hoe is dat mooie stukje van de Rode beek daarmee te rijmen? Ik heb er een theorie over. Het merendeel van de sprengen is drie- à vierhonderd jaar geledengegraven, in het van nature arme Veluwsezand. Noch de bodem, noch het tijdsverloop liet toe dat zich langs die sprengen een rijke flora vestigde. Uitzonderingen vormden de sporenplanten: varens, mossen, paddestoelen, die een veel doeltreffender verspreidingssysteem hebben. Maar wie zich in de gesteldheid van het terrein verdiept én in de historie van de beken komt tot de conclusie dat de tegenwoordige Rode Beek een overblijfsel is van een natuurlijke beek. Die **heeft duizenden jaren lang de gelegenheid geboden** voor vestiging van de bijbehorende planten en dieren. Mensenhanden hebben ook aan de Rode beek van alles veranderd. Maar de plantjes langs de beek en de samenstelling van delen van het aangrenzende bos bewaren nog altijd een herinnering aan de natuurlijke oorsprong.

Henk Menke.

GRATIS AF TE HALEN ZO LANG DE VOORRAAD STREKT: vóór half maart

Zaad van : Goudsbloem (enkelbloemig)
Oost Indische Kers (hoge soort)
Oranjebloemige Cosmea (bijzondere soort)
Stokroos (roze, enkel)
Stokroos (rood, enkel)
Prikneus (roze)
Bolderik
Slaapbol (rood)
Judaspenning (vaste, wilde)

Koopmans Bongerdplein 1 8162 AW Epe ☎ 0578-612083

Voorjaarskamp 2002 in La-Roche-en-Ardenne

Beste KNNV-ers,

Het is ons opnieuw gelukt een geschikt onderkomen te vinden voor het voorjaarskamp! Ditmaal in La Roche-en-Ardenne.We kunnen daar terecht van zaterdag 4 mei tot vrijdag 10 mei.
Ons onderkomen voor de aanstaande voorjaarsweek in La Roche ligt in een geologisch interessante streek. Bodemkundigen vinden op de oude "romp" van het Ardennenmassief zeer veel verschillende andere gesteenten, die er in de loop van miljoenen jaren zijn afgezet of door gebergtevorming nu aan de oppervlakte liggen. Granieten, leien, kleischalies, kalk van diverse ouderdom en de puddingsteen (conglomeraat) zijn goed voor een zeer gevarieerde plantengroei met erbij behorende insecten.
La Roche zelf ligt in een bocht van de rivier de Ourthe. In deze snelstromende rivier monden tal van beekjes uit met hun specifieke beekflora en –fauna als goudveil, primula's, IJsvogel, Waterspreeuw, Grote gele kwik en forellen. De vele hazelaars in dit milieu maken de kans op het optreden van de Bleke schubwortel mogelijk en de Daslook zal zijn penetrante geur verspreiden.

Excursiedoelen zijn er legio. We kunnen plaatsjes als Wéry, Beaufort, Hotton (grotten) en Houffalize bezoeken en op het programma zal zeker een tocht naar het hoogste punt van België (Baracque de Fraiture) te midden van een uitgestrekt veen- en bosgebied niet ontbreken. We verheugen ons deze door Nederlandse toeristen zeer geliefde streek nu eens in de mooie meimaand te bezoeken.

We logeren in La Roche-en-Ardenne in het appartement Maison "Kalb" aan de buitenzijde van het stadje. Het huis heeft zes tweepersoonsslaapkamers (twee maal één bed) en twee vierpersoonsslaapkamers (twee maal één plus een stapelbed.) De kamers in het appartement hebben elk een eigen douche. Er is een voor ons doel zeer geschikte gemeenschapsruimte, waar we 's avonds met elkaar kunnen praten, determineren, knutselen en musiceren. Ook gebruiken we daar gezamenlijk de maaltijden.

Enthousiast geworden? Lees dan verder:
De kosten zijn begroot op €110. Kinderen onder de achttien jaar betalen de helft.
Deelnemers dienen i.v.m. het betalen van het voorschot e.d. het vastgestelde bedrag vóór 1 maart over te maken op postgiro 2254441 t.n.v. P.Bijlsma-Pols en/of B.H.W.Kornegoor, Ballastputweg 9 8162 EN Epe.

Wilt u nadere inlichtingen of nog even overleggen dan belt u:
fam. Bijlsma, tel. **0578-614482**, fam. Koopmans, tel. **0578-612083** of fam. Hofstede, tel. **0578-573187.**

Hierlangs afknippen en opsturen naar Paula Bijlsma, Ballastputweg 9, 8162 EN Epe.

Ondergetekende Naam _____

Adres _____

Woonplaats _____

Telefoon _____

neemt met _____ personen deel aan het voorjaarskamp in La Roche en Ardenne van 4 mei t/m 10 mei 2002.

DE WERKGROEP GEOLOGIE EN LANDSCHAP VAN DE KNNV

WAT IS DAT?

Deze landelijke werkgroep organiseert excursies en lezingen in binnen- en buitenland. De aandacht van de werkgroep is gericht op het ontstaan van de verschillende landschapstypen door zich te verdiepen in de samenstelling van de ondergrond. Hoe en wanneer zijn de verschillende lagen ontstaan en welke krachten hebben ze vervormd tot het huidige landschapsbeeld? Fossielen en plantengroei krijgen daarbij uiteraard aandacht.

Een hoogtepunt zijn de weekends aan het einde van de zomer, waaraan zowel kampeerders als hotelgasten deelnemen. België, Duitsland en Noord-Frankrijk boden al interessante locaties voor zo'n meerdaags gebeuren. De leiding is dan in handen van erkende geologen, die het terrein goed kennen.

Een paar maal per jaar wordt een blad uitgegeven, waarin naast verslagen en aankondigingen ook belangwekkende onderwerpen uit de geologie worden behandeld.

Onze eigen Noordoost-Veluwewerkgroepleden valt dit jaar de eer te beurt de jaarlijkse binnenlandse excursie te ontvangen. ***Deze vindt plaats op 27 april.***

Woldberg, Kamperklippen, Algemene Veen, sprengenbeken en het IJsseldal tot Zalk staan op het programma.

Het gebeuren wordt voorbereid door Dik Koopmans, Henk Menke en Henk Stuve. Het vertrek is vastgesteld om 10.20 uur vanaf de parkeerplaats bij het NS-station 't Harde. De excursie duurt de gehele dag.

Er is een beperkte deelname mogelijk van belangstellende niet-werkgroepleden.

Inlichtingen bij Dik Koopmans, telefoon 0578 6120 83.

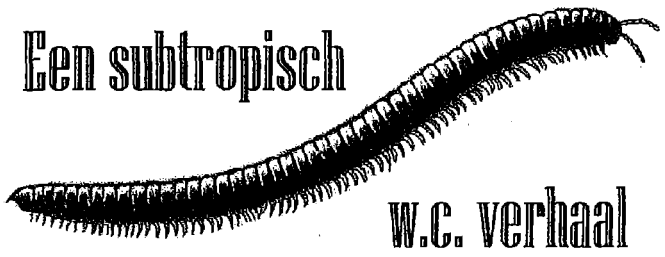

Een subtropisch w.c. verhaal

Ik wil nog even melding doen van wat we tijdens een vakantie in Zuid-Frankrijk aantroffen in de toiletruimte van onze kleine camping (Zuidrand Cevennen).

Het eerste wat we op de witte muren van de w.c. zagen was een aantal pikzwarte rupsen. Bij beter bekijken bleken ze zeer veel poten te hebben, waarmee ze zich af en toe over de rand voortbewogen. Miljoenpoten, zoals we ze nog nooit gezien hadden, waren het. Hoewel je het geen insecten mag noemen bleek dit dier in de onvolprezen Nieuwe Insectengids van Thieme afgebeeld te staan: *Tachypodolulus niger.* Zo, dat was hem dus.

Als we 's morgens bij het toiletgebouw waren zat het er nog vol van de leukste nachtvlinders, vooral spanners, te veel om te determineren. Maar echt in de w.c.ruimte ving ik een forse donkere uil. Bij het op naam brengen van dit diklijvige beest bleek het een spinnersoort te zijn; geen uil dus. Het was de Dennenspinner *(Dendrolinus pini).* Geen wonder dat die daar voorkwam: onze caravan was omringd door Parasoldennen en andere Pinussoorten.

Er liepen ook geregeld kleine kakkerlakken over de w.c.muur, even vaak als andere levende indringers bij schoonmaakbeurten snel weer weggeveegd. Je moest dus bijtijds zijn om nog wat van ze te ontdekken.

Dik had het geluk in de w.c. een heel forse sprinkhaan te ontdekken. Nou ja, geluk? Toen hij het beest ving beet het hem gevoelig in zijn hand. Veel van die grote soorten doen dat. Die bijtgrage soorten worden in het Duitse boekje dat ik gebruikte dan ook Beiszschrecken genoemd.

Ondanks de beet nam Dik hem, of liever haar, toch mee ter determinatie!

Het was voor het eerst dat ik een Zadelsprinkhaan zag, en nog wel een heel grote. Net als de de Sabelsprinkhaan had dit mooie dier ook nog een sabelvormig legapparaat aan het achterlijf; een vrouwtje dus. Vermoedelijk was het de Provençaalse zadelsprinkhaan: *Ephippiger provincialis,* naar de grootte te zien. Hij staat vermeld voor de zuidelijke Alpenuitlopers ter hoogte van St. Tropez tot Marseille.

Een ander fors beest dat ik kon vangen was de Cicadesoort die we daar overal om ons heen hoorden, maar nooit zagen. Het was de op één na grootste soort, de (zie wederom Thieme's *orni*, met zwarte stipjes op de grote doorzichtige vleugels. Vangen in een potje was in de koele ochtend niet moeilijk. Fotograferen mislukte totaal. Het dier dat in de warme caravan voor pampus in het potje leek te liggen bleek springlevend en vloog met een noodgang zijn vrijheid tegemoet.
Het fotograferen van een door anderen in het toiletgebouw gevangen Witte schorpioen lukte ook al niet, omdat die soort niet ongevaarlijk is en al meteen doodgeslagen werd. Met de Zwarte schorpioen lukte het beter. Maar die worden - als niet gevaarlijk - niet meteen vermoord.

Els Koopmans-Grommé.

Literatuur: Nieuwe Insekten Gids, Michael Chinery. Uitg. Thieme, en Heuschrecken (= sprinkhanen, etc.) beobachten, bestimmen, Heiko Bellmann. Uitg. Naturbuchverlag.

Maanvaren

De MAANVAREN op de Noord-Veluwe

Begin juni kwam er een telefoontje van Bauke Terpstra uit Epe. Hij had een Maanvaren gevonden langs de Prins Frederikweg ten zuiden van 't Harde.
Een bezoekje aan de vindplaats leverde over een afstand van ± 250m resp. twee, één, vier en één exemplaren van de (Gelobde) Maanvaren op. Bij een vervolgbezoek anderhalve week later, bleek dat door toedoen van defensie één groeiplaats gesneuveld was bij het vervangen van een slagboom.
Alle groeiplaatsen liggen in de droge, zandige berm van genoemde (defensie)weg, in de meeste gevallen in de onmiddellijke omgeving van bomen: berk, krent.
De Gelobde maanvaren is op de Veluwe een zeldzame verschijning. In dezelfde omgeving zou hij vijftien jaar geleden ook al eens gevonden zijn (mondelinge mededeling Bauke Terpstra, Henk Menke). Ook zou hij gestaan hebben langs de Stakenbergweg (mondelinge mededeling Lammert Bomhof), maar ik heb hem er nooit kunnen vinden. Tenslotte zit er in Florbase een melding van het Hoog Soerensche Veld in het Kroondomein.
Maanvarens behoren tot de primitieve kleinere varens. Ze hebben een korte wortelstok. Eerst verschijnt er een dubbelgevouwen min of meer veerdelige blad. Dit blad is onvruchtbaar. De deelblaadjes zijn breder dan lang en hebben een waaiervormige nervatuur. Daarna verschijnt er een vertakte sporenaar, die zich duidelijk onderscheidt van het blad. (De Addertong heeft een ongedeeld blad en een ongedeelde sporenaar). De flora meldt een hoogte tot 25 cm, maar vaak zijn ze veel kleiner. Maanvarens groeien op vochtige of droge voedselarme zwak zure of basische bodem. Sommigen zien in de blaadjes overeenkomst met de maansikkel. Hieraan ontleent de plant dan ook zijn naam, zowel in het Nederlands, als in het Latijn: lunaria. De naam *Botrychium* heeft te maken met botrys (de vorm van de druiventros). Die tros zal wel te maken hebben met de vorm van de sporenaar.

Sporenaar

De Atlas van de Nederlandse Flora, deel 2, meldt uit de periode vóór 1950 het voorkomen van de Gelobde maanvaren uit 90 uurhokken en uit de periode 1950-1980 uit 81 uurhokken. Op de Noord-Veluwe zijn er vóór 1950 vondsten uit M6.25 / 34 / 63 en N6.11 /13; en uit de periode 1950-1980 uit 27.41 en uit 32.18 en 33.11. In de Rode Lijst, versie 1990, staat de Gelobde maanvaren in categorie 3. In de Rode Lijst, versie 2000, komt de Gelobde maanvaren voor in de categorie KWETSBAAR op grond van achteruitgang in de periode 1935-1999 van 300 naar 200 kilometerhokken.

Omdat de plant een wortelstok heeft, kan hij het lang op een groeiplaats volhouden. Droogt de grond te veel uit, dan verdwijnt hij. Het is echter heel goed mogelijk dat hij niet elk jaar te voorschijn komt. Het is zelfs mogelijk dat hij jaren wegblijft.

In Europa komen zeven soorten maanvaren voor. Behalve de Gelobde maanvaren meldt de Flora voor Nederland ook nog een vondst van de Vertakte maanvaren (1840, De Bilt). Daarna is hij nooit meer teruggevonden.

Flora Neerlandica maakt melding van enkele monstruositeiten, waarvan twee o.a. in Vaassen zijn gevonden: de eerste met sporangiën op de onderste segmenten van het onvruchtbare blad en de

tweede met de onderste segmenten van het onvruchtbare blad dubbel geveerd. Dat moet dan gaan om vondsten voor 1950.

Het is wel grappig dat ik de Maanvaren de afgelopen zomer nog tweemaal vond tijdens mijn vakantie. Eerst in Zweden op het eiland Öland, in Högenas Orde, een 130 ha groot natuurreservaat op het noordelijk deel van het eiland. Hier zijn uitgebreide droge weiden met o.a. jeneverbes vlakbij de kust. In de omgeving van enkele brandplekken stonden tientallen exemplaren (exemplaartjes). In de buurt stond een andere kleine varen, de Addertong (Ophioglossum vulgatum).
Enkele weken later vonden we in Zwitserland enkele exemplaren op de Niderbauen en bij de Stockhütte, in de bergen ten zuiden van het Vierwoudstedenmeer.

Als er meer vindplaatsen bekend zijn op de Noord-Veluwe (oud of nieuw, doet er niet toe) graag een berichtje. Omdat Maanvarens maar een beperkte periode bovengronds zichtbaar zijn, is de kans groot dat ze over het hoofd worden gezien en dus onopgemerkt blijven.

Egbert de Boer

LITERATUUR:
Flora Neerlandica I,1, p. 33-36
J. Mennema, A.J. Quené-Boterenbrood & C.L. Plate – Atlas van de Nederlandse Flora, deel 2, p. 85
R. van der Meijden – Heukels Flora van Nederland, 22e druk, p. 63
Ruud van der Meijden e.a. – Bedreigde en kwetsbare vatplanten in Nederland. Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst (Gorteria 26, (2000), p. 85-208)
E.J. Weeda e.a. – FLORON Rode Lijst 1990 (Gorteria 16, (1990), p. 2-26)
Eddy Weeda – Nederlandse Oecologische FLORA, deel 1, p. 29

BIJZONDERE PLANTENVONDSTEN IN 2000 EN 2001

TIEN SOORTEN ERBIJ IN DE GEMEENTE EPE

In het voorjaar van 2000 verscheen de ATLAS van de FLORA van EPE. Hierop kwamen verschillende reacties, waaruit bleek dat er hier en daar planten over het hoofd waren gezien. Enkele planten waarvan ik meldde dat ze niet (meer) voorkwamen, blijken toch tot de lijst van Epe te horen.
In onderstaande lijst wordt er melding van gemaakt. Ook zijn er enkele andere meldingen die ik nog steeds niet kan bevestigen. Ik blijf zoeken. Ondanks een late start door de MKZ, werden er ook in 2001 weer diverse vondsten gedaan en kwamen er weer meldingen binnen.

Niet alle hier gemelde vondsten hebben betrekking op de gemeente Epe; ook enkele vondsten binnen het gebied van onze afdeling worden hier genoemd.

- AGRIMONIA EUPATORIA – Gewone agrimonie GEVOELIG
  Diverse nieuwe vindplaatsen langs de weg Heerde – Wezep. Het gaat meestal om slechts enkele exemplaren (27.24.13 / 23 / 33).
- ANEMONE NEMOROSA – Bosanemoon AA
  In 2001 gevonden aan de v.d. Feltzlaan in Epe (27.33.55). Was nog niet bekend uit 27.33.
- ANISANTHA STERILIS – IJle dravik
  In 2001 gevonden in de berm van de ringweg bij Epe (27.44.11). Was nog niet bekend uit 27.44 (melding Henk Menke).
- ARENARIA SERPYLLIFOLIA – Gewone zandmuur
  In 2001 gevonden op het industrieterrein aan de Hammerstraat in Epe (27.44.12). Was nog niet bekend uit 27.44, melding Henk Menke.
- BARBAREA VULGARIS – Gewoon barbarakruid
  In 2001 gevonden in bermen bij Emst en Epe (27.44.21 en 52). Breidt deze soort zich bij ons uit? Meldingen welkom. Daarmee komt het aantal kilometerhokken op zeven.
- BOTRYCHIUM LUNARIA – Gelobde maanvaren KWETSBAAR
  Op aanwijzing van Bauke Terpstra gevonden ten zuiden van 't Harde (8 exemplaren). Wie weet er meer vindplaatsen?
- COCHLEARIA DANICA – Deens Lepelblad
  Diverse nieuwe kilometerhokken langs de weg Epe – Nunspeet. Nu nog niet gezien langs de weg van Tongeren naar de Knobbel en langs de Dorpenweg. Wie vindt ze wel?
- CYNOSURUS CRISTATUS – Kamgras NIEUW-EPE GEVOELIG
  Dit gras is in Nederland erg hard achteruit gegaan. In de periode 1989-1999 was hij in de gemeente Epe niet meer aangetroffen. Blijkt nog wel voor te komen in het Emsterbroek (27.44.55). Wie weet er meer vindplaatsen?

- DAPHNE MEZEREUM – Peperboompje NIEUW-EPE KWETSBAAR
  Was niet bekend uit de gemeente Epe. In de zomer van 2000 gemeld van de Tongerense Leemkuil (melding Menno Boomsluiter). In 2001 stonden er zes exemplaren. De vindplaats lijkt vrij natuurlijk. Toch blijft het een vreemde vondst. Gaat het om door vogels via tuinen verspreide planten? Maar zes bij elkaar, duidt weer eerder op aanplant. Wie weet er meer over te vertellen? Vermenigvuldigt hij zich in tuinen ook spontaan?
- ECHIUM VULGARE – Slangenkruid AA
  In 2000 twee vondsten in de omgeving van Vaassen (27.53.35, 27.54.11).
  In 2001 in de berm van de oprit van de A50 ten noorden van Heerde. In alle gevallen gaat het waarschijnlijk om adventieve exemplaren.
- ELEOGITON FLUITANS – Vlottende bies NIEUW-EPE KWETSBAAR
  Door mensen van de provincie Gelderland werd ik opmerkzaam gemaakt op een groeiplaats in het Emsterbroek (27.44.55). Hij groeit er samen met de Pilvaren in een door het waterschap aangelegde plas.
- GENISTA ANGLICA – Stekelbrem GEVOELIG
- GENISTA PILOSA – Kruipbrem KWETSBAAR
  Beide soorten staan in de Atlas niet vermeld voor 27.34. Hilary Jellema vond ze allebei in de omgeving van de Renderklippen in 27.34.32.
- GENISTA GERMANICA – Duitse brem ERNSTIG BEDREIGD
  Mijn vondst uit 1980 op de grens van de gemeente Nunspeet en Epe is op grond van herbariummateriaal alsnog in FLORBASE opgenomen, hoewel de soort ter plekke niet meer teruggevonden is.
- GNAPHALIUM LUTEO-ALBUM – Bleekgele droogbloem AA
  In november 2001 enkele exemplaren aan de rand van een perceel kerstdennen aan de Wildweg in Vaassen (27.53.13)
- HIERACIUM AURANTIACUM – Oranje havikskruid
  In juni 2001 bloeiend in de schrale berm van de Burgweg, Epe (27.43.25). Was nog niet bekend van 27.43 (melding Henk Menke)
- HIERACIUM VULGATUM – Dicht havikskruid NIEUW-EPE
  In juni 2000 werd deze soort toch gevonden in 27.33.32 en 42 aan de Elburgerweg, ten noorden van Tongeren.
- HYPERICUM MONTANUM – Berghertshooi ERNSTIG BEDREIGD
  Op het weitje bij de noordelijke leemkuil bij Soerel breidt Berghertshooi zich weer wat uit. Ook is hij in de gerenoveerde kuil gevonden.
- LATHYRUS LATIFOLIUS – Brede lathyrus
  In de zomer van 2000 groeide en bloeide hij langs het fietspad op de voormalige spoorbaan ten zuiden van Vaassen (27.53.45).
- LEMNA MINUTA – Dwergkroos NIEUW-EPE
  In Nederland een betrekkelijk nieuwe soort. Hij komt oorspronkelijk uit Amerika en werd in 1988 voor het eerst aangetroffen. De schijfjes zijn veel kleiner dan bij Klein kroos (2 bij 1½ mm). Het verschil zit in de nerven: één (bij Dwergkroos) en drie (tot vijf) bij Klein kroos. Henk Menke vond hem tijdens een excursie in een spreng bij Niersen (27.53.22). Moet bij goed opletten, vaker te vinden zijn.
- LEPIDIUM HETEROPHYLLUM – Rozetkruidkers AA
  Nadat ik de Rozetkruidkers in 1997 in de berm net ten zuiden van 't Harde (27.22.55) had gevonden, vond ik hem nu in een hok dichter bij de Knobbel, weer in de berm (27.32.15).
- LISTERA OVATA – Grote keverorchis KWETSBAAR
  Op de bekende vindplaats bij de Tongerense Leemkuil werden in 2001 slechts twee niet bloeiende exemplaren gevonden (27.33.42) (melding Henk Menke).
- LURONIUM NATANS – Drijvende waterweegbree KWETSBAAR
  In augustus 2000 teruggevonden in de kuil langs de Elspeterweg (27.52.42). Was met enkele tientallen exemplaren aanwezig.
  In 2001 gevonden in het Cannenburgher Gat (27.52.33). In de ATLAS meldde ik dat ik hem er nooit had kunnen vinden, maar hij blijkt er dus nog wel voor te komen (melding Jan Engelen, Apeldoorn).
- OPHIOGLOSSUM VULGATUM - Addertong NIEUW-EPE AA
  Was niet meer bekend van de gemeente Epe. Werd in 2000 gevonden bij de Leemkuil van Soerel (27.32.54).

- OROBANCHE HEDERAE – Klimopbremraap GEVOELIG
  In 1999 spontaan in de eigen tuin (2 bloeistengels). In 2000 niet gezien. Maar in 2001 ineens volop aanwezig met minstens 30 bloeistengels.
- PEUCEDANUM CARVIFOLIA – Karwijvarkenskervel KWETSBAAR
  In hok 27.35.43 langs de IJssel gevonden, tweede hok in de gemeente Epe.
  Ook waren er vondsten langs de IJssel in de Vorchterwaarden (27.35.25 en 27.36.21)(pl.w.groep).
- PILULARIA GLOBULIFERA – Pilvaren NIEUW–EPE AA
  Was uit de periode vòòr 1950 bekend uit M6.43.13, maar in de periode 1950-1980 niet gemeld. Door mensen van de provincie Gelderland werd ik opmerkzaam gemaakt op een groeiplaats in het Emsterbroek (27.44.55). Het betreft een door het waterschap aangelegde plas. Hier komt hij voor samen met de Vlottende bies.
- PIMPINELLA SAXIFRAGA – Kleine bevernel
  In de berm van de weg Heerde – Wezep (27.24.23 en 33).
- POLYGALA SERPYLLIFOLIA – Liggende vleugeltjesbloem NIEUW–EPE KWETSBAAR
  Was niet meer bekend uit de gemeente Epe. In 2000 gevonden op de Woldbergheide op aanwijzing van de provincie Gelderland. In 2001 weer aanwezig.
- POLYGALA VULGARIS – Gewone vleugeltjesbloem NIEUW–EPE GEVOELIG
  Kon in de periode 1989-1999 niet gevonden worden langs de Elspeterweg in het Kroondomein. Toch werd hij in 2000 op die plek teruggevonden.
- RANUNCULUS LINGUA – Grote boterbloem AA
  Emsterbroek (27.44.55). Derde vindplaats in de gemeente Epe.
- RHYNCOSPORA ALBA – Witte snavelbies GEVOELIG
- RHYNCOSPORA FUSCA – Bruine snavelbies GEVOELIG
  Beide snavelbies soorten werden gevonden in het plasje van het Tolhuisven (27.24.23).
- SCORZONERA HUMILIS – Kleine schorseneer NIEUW–EPE BEDREIGD
  Was niet bekend uit de gemeente Epe. In 2000 gevonden op de Woldbergheide op aanwijzing van de provincie Gelderland. Ook in 2001 waren er weer enkele uitgebloeide exemplaren.
- TORILIS JAPONICA – Heggendoornzaad
  Bepaald zeldzaam in onze omgeving. Gevonden langs de weg Heerde – Wezep (27.24.13)

VERKLARING:
Ernstig bedreigd, bedreigd, kwetsbaar en gevoelig, zijn termen uit de (nieuwe) RODE LIJST – 2000
AA – aandachtsoort
R3 – wel op de vorige rode lijst, niet op de nieuwe.
NIEUW-EPE – uitgaande van de gegevens in de ATLAS van de FLORA van EPE (1989-1999) voor het eerst aangetroffen.
Hierboven worden tien soorten genoemd die in de periode 1989-1999 niet in de gemeente Epe waren aangetroffen. De lijst van Epe komt hiermee op 722 soorten.
Nieuwe meldingen zijn van harte welkom.

Allen die gegevens doorgaven worden hartelijk bedankt.

Egbert de Boer

LITERATUUR:
E. de Boer – ATLAS van de FLORA van EPE (1989-1999)
R. van der Meijden – HEUKELS' Flora van Nederland, 22e druk
Ruud van der Meijden, e.a. – Bedreigde en kwetsbare vaatplanten in Nederland. Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst (in: GORTERIA 26 (2000), p. 85-208)
FLORBASE 2G

OP EEN DROMEDARIS

Een dromedaris in de Peel
ontmoette onlangs een kameel.
"Ik zie," zo sprak de dromedaris,
"iets wat mij waarlijk, als het waar is,
met eerbied en ontzag vervult:
een dromedaris met een bult."

Kees Stip

WAARNEMINGEN

De waarnemingen die niet in dit blad zijn opgenomen zijn wel vastgelegd in het archief. Ze zijn allen voor verantwoordelijkheid van de desbetreffende waarnemers en dat waren deze keer:
AHS=Agnès Herwijer-Smit; DK=Dik Koopmans; EKG=Els Koopmans-Grommé; EvdT=Evelien van Dalfsen-Tukker; Elja=Elja van Dongen; FB=Frans Bosch; GP=Gerard Plat; HJB=Hilary Jellema-Brazier; JP=Jan Polman; MF.=Marianne Faber; MvG=Mariet van Gelder; MM=Micky Marsman;
En verder: familie Colaris, familie Gerritsen, de Heer Den Hoed; Gerard Koops; Mevrouw G. Lievers, Mevrouw De Ridder, de Heer Schreurs, Mevrouw Margriet Snel.

Ten overvloede: bij de data ná de decembermaand moet u er zelf "2002" bij denken.

Vogels

Aalscholver
16/09 Opvallend veel exx. In IJsselgebied, o.a. Ossenwaard en Duurse Waarden. Zeker meer dan 100 exx. EKG.

Blauwe kiekendief
18/11 ♀ Wisselsche veen, Epe. FB.
24/11 ♀ Tongerensche heide, Epe. FB.

Boerenzwaluw
16/09 ± 15 exx. Boven de Tongerensche heide, Epe. EvDT.

Boomklever
11/11 2 exx. aan vetbol, tuin Pelzerpark, Epe. AHS.
14/11 2e maal dit seizoen in bosrand. Tongerensche hei, Epe. EvdT.

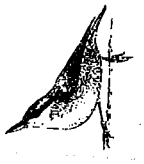

Bosuil
19/11 2 exx. boven Van Manenspad, Emst. EvdT.
17/12 Als een windvlaag vlak over mijn hoofd! 12.30 u. Belvédèreweg, Epe. MM.

Buidelmees
09/12 Gehoord. Polsmaten/Nunspeet (vogelkijkhut). EKG.

Canadese gans
12/11 6 exx. Tussen De Zande en Zalk (uiterwaarden.) EKG.

Dodaars
dec. Visvijvers,Emst. Hr. Schreurs.

Geoorde fuut
29/09 1 ex. Vogelkijkhut Polsmaten bij Nunspeet. EKG.

Goudhaantje
12/11 2 exx. tussen de Staartmezen op de voerplank. Tuin Pelzerpark, Epe. AHS.

Goudplevier
15/12 5 exx. Marlerwaarden. Marle. FB.

Groenling
13/11 4 exx. Op voer in de tuin. Pelzerpark, Epe. AHS.

Grote zilverreiger
dec. 1 ex. Ossewaarden Deventer/Terwolde. EKG.
02/12 Olst, Oostzijde IJssel. Gerard Koops.
09/12 1 ex. Polsmaten/Nunspeet (vogelkijkhut). Wordt nu veel gezien. Hr. Schreurs.

Houtsnip
28/10 Bonenburg, Heerde. GP + DK.
28/10 Tongerensche hei. Hierna dikwijls gezien, vaak langs de rand van het Smitsveen. EvdT
24/11 Wisselsche veen, Epe. FB

Huismus
06/11 6 exx. Weer terug in tuinen Bongerdplein, Epe. EKG .

Huiszwaluw
13/09 ± 50 exx. Boven de Tongerensche hei, Epe. EvdT.

Keep
01/11 1 ex. tussen trekkende Vinken. Epe-C. EKG.

Klapekster
07/10 Het Greveld, Gortel. FB.
28/10 Het Greveld, Gortel. FB.
11/11 Tongerensche Heide, Epe. FB.
18/11 Hendrik Mouwenveld. FB.
18/11 Tongerensche Heide, Epe. FB.
21/11 1 ex. vloog van topje den naar volgend dennetje op de heide, hoek Van Manenspad/Tepelbergweg, Epe. EvdT.
24/11 Het Greveld, Gortel.

Koperwiek
22/10 3 exx. In de tuin, Veenweg, Vaassen. Vroeg! JP.

Krakeend
dec. 2 exx. Visvijvers, Emst. Hr. Schreurs.

Kramsvogel
06/11 Dik over de 100 exx. Langs Van Manenspad, Tongerensche hei. EvdT.

Kuifmees
10/11 Aan vetbol, tuin Pelzerpark, Epe. AHS.
11/11 Aan vetbol, tuin Pelzerpark, Epe. AHS.
12/11 ± 25 exx. Vlogen door de dennen. Tongerensche hei, Epe. EvdT.
13/11 1 ex. aan vetbol in tuin Pelzerpark, Epe. AHS.
17/12 Voor het eerst weer op voer in tuin Belvédèreweg, Epe. MM.
08/01 2 exx. Tuin Pelzerpark, Epe. AHS.

Lepelaar
29/09 2 exx. Vogelkijkhut Polsmaten bij Nunspeet. DK.

Mandarijneend

dec. 5 paartjes. Schobbertsbrug,, Emst. Hr. Schreurs.
dec. 3 paartjes. Visvijvers, Emst. Hr. Schreurs.

Merel
03/12 zingt zachtjes (subsong), tuin, Epe, bij 10° C. EKG.

Nijlgans

16/09 Zeer veel. Duurse Waarden (meer dan 50 exx.) EKG.

Paapje
24/09 Langs Tepelbergweg, Tongerensche hei, Epe. EvdT.

Pijlstaarteend

09/12 2 exx. Polsmaten/Nunspeet (vogelkijkhut). EKG.

Slechtvalk
15/12 Welsummerwaarden, Welsum. FB.

Sperwer
09/11 Doodgevlogen in tuin Epe-C. EKG.
17/17 1 ex. jaagt boven de heide bij de Tepelbergweg, Tongerensche hei, Epe. EvdT,

Staartmees
23/09 Een zeer grote groep, vergezeld van Goudhaantjes, Kuifmezen en Koolmezen. Tongerensche hei, Epe. EvdT.
10/11 ± 15 exx. Aan 2 vetbollen. Tuin Pelzerpark, Epe. AHS.
12/11 ± 15 op voer in de tuin. Pelzerpark, Epe. AHS.

Sijsje
24/09 Eerste ex. gehoord. Wisselsche veen, Epe. EKG.

Tjiftjaf
11/10 Nog steeds luid roepend in Epe-C. EKG.

Torenvalk

07/11 1 ex. biddend en jagend boven de heide. Tongerensche hei, Epe. EvdT.

Turkse tortel
nov. Ze paren of het voorjaar is! Pelzerpark, Epe. AHS.

Waterral
28/10 Wisselsche veen, Epe. FB.

Witoogeend
09/12 2 exx. Polsmaten/Nunspeet (vogelkijkhut). EKG.

IJsvogel
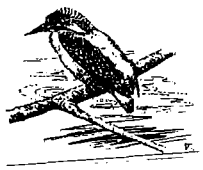
augustus 2 exx. Slotgracht IJsselvliedt bij Wezep. Hr. Den Hoed.
22/09 Kamperweg, Epe bij ven in de tuin. Familie Colaris.
07/10 Kamperweg, Epe bij ven in de tuin. Familie Colaris.
07/10 Hield zich één dag op bij de vijver van "de Koekenberg", Koekenbergweg, Epe. MF.
25/11 Tuin Pelzerpark, Epe. Margriet Snel.
28/11 Tuin Pelzerpark, Epe. Margriet Snel.
04/10 Langs de IJsseldijk grens gemeente Heerde/Epe 205/490. HJB.
12/12 1 ex. Fietspad Nijbroek. Hr. Schreurs.
13/12 1 ex. Tuinvijver Torenweg, Epe. Familie Gerritsen.
14/12 1 ex. met visje. Tuin Heerde, nabij De Bonenburg. Mevrouw G. Liefers.

Zaagbek
09/12 3 exx. 2 ♂ en 1 ♀ Polsmaten/Nunspeet (vogelkijkhut). EKG.

Zomertaling
04/11 2 exx. Houtweg, Oene, IJsselplas. EKG.

Zwarte mees
10/11 3 exx. Op voerplank, tuin Pelzerpark, Epe. AHS.

Zwarte specht
27/11 Altijd wel ergens aanwezig. Tongerensche hei, Epe. EvdT.

Zoogdieren

Edelhert
26/09 6 exx. Een enorm spektakel de hele nacht door. Burlen met zware bassen. Magnifiek geluid. Tongerensche heide, Epe. EvDT.

Ree
18/11 5 exx. vredig aan het grazen. Tongerensche heide, Epe. EvDT.
01/12 3 exx. waarvan 1 zwart. Tongerensche Heide, Epe. FB.

Schaap
12/10 De nieuwe kudde ontmoet, hoek Tepelbergweg. Fantastisch dat ze er weer zijn. EvDT.

Vos
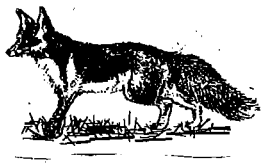
22/10 Een prachtig exemplaar. Tongerensche heide, Epe. EvDT.

Wild zwijn
12/11 8 exx. dribbelend over de Officiersweg, Epe. EvDT.

Vlinders

Avondrood *Deilephila*
09/10 2 rupsen op Fuchsia. Tuin Epe-Noord. EKG.

Bont zandoogje *Pararge aegeria*
10/10 Zonnend in het gras, hoek Belvédèreweg/Dellenweg, Epe. MM.

Gehakkelde aurelia *Polygonia C-album*
10/10 Laat ex. Tuin Epe. EKG.

Groot koolwitje *Pieris brassica*
29/09 Volwassen rups op O.I.kers (laat!) Tuin Epe-centrum. EKG.

Klein koolwitje *Pieris rapae*
20/10 Rups op O.I.kers – tuin Epe. Laat! EKG.

Kleine vuurvlinder *Lycaena phlaeas*
15/10 Algemene Veer bij Hattem. Laat! EKG.

Wachtervlinder *Eupsilia transversa*
03/10 Voor mij iets nieuws. Op landgoed Duyveland. EvdT.

Witvlakvlinder *Orgyia antiqua*
09/10 ± 6 ♂ in tuin Heerde. MvG.

Andere insecten

Contarina corylina
07/10 Een galmugsoort in katjes Hazelaar. Waayenberg, Epe. EKG.
Graphocephala fennahi
24/09 Een cicade op Rhododendron, tuin Epe. (Zie stukje elders in dit blad.) EKG.
Engerling (Meikever *Melolontha melolontha*)
12/10 In een stukje gras vlakbij ven Tonge rensche heide, Epe. EvDT.

Palomena prasina
24/09 Algemeen soort wants. Tuin Epe. EKG.
Kortschildkever *Staphylinus olens*
10/10 1 ex. Tongerensche heide, Epe. Met omgekruld achterlijf ziet hij er best imponerend uit. EvDT.
Rode wesp
10/09 Minder algemene soort met eerste achterlijfsegment rossig. Tuin Epe. EKG.
Tweeëntwintigstippelig lieveheersbeestje *Thea vigintiduopunctata*
16/10 Geel met zwarte stippen. Tongerensche heide, Epe. EvDT.
Tweestippelig lieveheersbeestje *Adalia bipunctata*
17/10 Zwart met rode stippen. Tongerensche heide, Epe. EvDT.

Reptielen

Gladde slang *Coronella austriaca*
22/09 Pinkdik en ± 50 cm lang. Voor ons de allereerste keer dat wij dit dier hebben gezien. Landgoed Welna, Epe. EvDT.

Slakken

Grootste aardslak *Limax maxima*
22/10 Tuin Epe. EKG.
Segrijnslak *Helix asperga*
Hele zomer opvallend veel meest jonge exemplaren in tuin Epe. EKG.

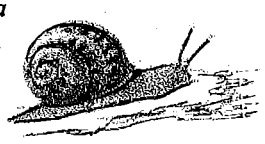

Paddestoelen

Blauwe kaaszwam *Oligoporus caesius*
18/09 Op dennenstobbe, tuin Epe. EKG.
Bloedweizwam *Lycogala epidendrum*
24/11 (Blote-billetjes) Plasmodium = rood/bruin/oranje kloddertje. Wezep. Elja.
Cantharel *Cantharellus cibarius*
11/09 Grote groep (zeker 50 exemplaren) in tuin Heerde-Zuid. EKG.

Eikhaas *Grifola frondosa*
08/11 Twee prachtige exemplaren, elk op een eigen eikenstomp langs het pad tussen de Hertenkamp en de Renderklippen, Epe. MM.
Geelbruine plaatjeshoutzwam
24/11 Op de Wezepse hei, Wezep. Elja.
Gewimperde aardster *Geastrum fimbriatum (G.sessile)*
10/10 ± 20 exx. Belvédèreweg, Epe. MM.
Grote sponszwam *Sparassis crispa*
09/10 in het bos achter de schaapskooi, Heerde: 196/488. HJB.
Heksenboter
12/09 Slijmzwam op dennenstobbe, tuin Epe. EKG.
Kleine trompetzwam *Pseudocraterellus undulatus*
11/10 Belvédèreweg, Epe. Dik Koopmans
Suikermycena *Mycena adscendens*
15/11 Zeer kleine witte paddestoeltjes op oude wilgenstobbe. Tuin Epe. EKG.
Vliegezwam *Amanita muscaria*
oktober Grote groep onder berk. Pelzerpark, Epe. AHS.
02/10 27 exx. geteld op uitzichtpunt langs Van Manenspad, Tongerensche heide, Epe. Kort daarna was alles vernield. WAAROM??? EvDT.
04/10 Langs het fietspad parallel aan de Elburgerweg in Heerde, t.h.v.de begraafplaats: 197.3/488.9. Een vreemd exemplaar met een extra "pannekoek" zonder steel erbovenop. HJB.

Schotelkluifzwam *Helvella macropus*
10/10 Groepje aan de Belvédèreweg, Epe. MM.
Sombere honingzwam *Armillaria ostoyae*
16/10 Tuin Pelzerpark, Epe, aan voet coniferen. AHS.
Waaiertje *Schizophyllum commune*
28/09 Tuin Ballastputweg, Epe. AHS.
Witte kluifzwam *Helvella crispa*
30/09 Een 30-tal direct na de slagbomen. Belvédèreweg, Epe. MM.
09/10 Ook nog 3 exx. in reebruin op dezelfde plaats. MM.
10/11 1 ex. zeer groot! Nabij Renderklippen, Heerde. Mevrouw De Ridder.

Planten

Kaardebol
19/10 Zaadjes in de " bollen" lopen uit! Warmte en vocht in september? Tuin Epe. EKG.
Klokjesgentiaan *Gentiana pneumonanthe*
17/09 ± 175 exx. geteld. Tongerensche heide, Epe. EvDT.

Wie reist hoort eigenlijk botanicus te zijn, want het zijn de planten die elke aanblik verfraaien.
Charles Darwin.